

Міністерство освіти і науки України

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

Магістерська робота

Освітній ступінь – магістр

На тему: **«Використання корупційних практик режимом кремля для
розхитування демократії в Україні»**

Виконала: студентка 2-го року навчання

Спеціальності

052 Політологія

Ткаченко Ганна Костянтинівна

Керівник: Кисельов С.О.

Доцент кафедри політології, кандидат
філософських наук

Рецензент

Магістерська робота захищена

З оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« » _____ 20__ р.

Київ – 2023 р.

ПЛАН

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретико-методичні засади дослідження використання корупційних практик режимом кремля для розхитування демократії в Україні	6
1.1 Концептуалізація поняття «корупція»	6
1.2 Концептуалізація поняття демократії та обґрунтування приналежності України до демократичних країн	12
1.3 Концептуалізація поняття авторитаризму та обґрунтування приналежності росії до авторитарних держав	26
РОЗДІЛ 2. Корупція як один з інструментів впливу авторитарних режимів на демократії.....	34
2.1 Засоби впливу авторитарних режимів на демократії і місце стратегічної корупції в цьому	34
2.2 Корупція як один з інструментів росії для розхитування демократії в Україні.....	46
РОЗДІЛ 3. Посилення демократичних інституцій та запобігання стратегічній корупції	60
3.1 Внутрішні фактори, що сприяли розхитуванню демократії в Україні, та рекомендації щодо їхнього усунення	60
3.2 Рекомендації щодо запобігання стратегічній корупції	65
ВИСНОВКИ.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	73
АНОТАЦІЯ	79

ВСТУП

Актуальність дослідження полягає, по-перше, в тому, що наразі триває повномасштабна війна росії проти України і виокремлення інструментів, які використовує росія задля розхитування демократії в Україні та, як наслідок, послаблення її інституцій, є важливим для розуміння передумов, динаміки розвитку подій та пошуку шляхів для запобігання цього в майбутньому. По-друге, корупція залишається нагальною проблемою в Україні, а тому важливо вивчати її з різних боків та брати до уваги її нові форми. Врахування загрози стратегічної корупції, її механізмів та наслідків сприятиме розробці більш ефективних антикорупційних стратегій, політик та заходів. По-третє, зниження рівня демократії у світі та наявна наразі в авторитарних режимів визначати напрямки світової політики є тривожною тенденцією. Корупція, в цьому випадку, є одним зі стратегічних інструментів авторитарних держав, а тому вкрай важливо мати уявлення як саме вона може бути використана для впливу на демократичні інституції в світі, щоб розробити ефективні заходи для посилення демократії та запобігання корупції.

Проблема дослідження полягає в тому, що після незаконної анексії Криму та початку російської збройної агресії на сході України, Україна та росія перебували в стані відкритого конфлікту і будь який подальший вплив росії на політичні процеси в Україні був небезпечним. Проти росії були введені санкції, але, не дивлячись на це, росія мала змогу впливати на політичні процеси в Україні і після 2014 року та розхитувати українські демократичні інститути.

Метою дослідження є розкрити використання корупційних практик режимом кремля для розхитування демократії в Україні

Завданнями дослідження є:

- концептуалізувати поняття «корупція»;

- концептуалізувати поняття демократії та обґрунтувати приналежність України до демократичних країн;
- концептуалізувати поняття авторитарного режиму та обґрунтування приналежності росії до авторитарних держав;
- з'ясувати засоби впливу авторитарних режимів на демократії і місце стратегічної корупції в цьому;
- окреслити корупцію як один з інструментів росії для розхитування демократії в Україні;
- визначити внутрішні фактори, що сприяли розхитуванню демократії, та рекомендації щодо їхнього усунення;
- викласти рекомендації щодо запобігання стратегічній корупції.

Об'єктом дослідження є вплив стратегічної корупції на демократії

Предметом дослідження є використання корупційних практик режимом кремля для розхитування демократії в Україні

Наукова новизна роботи полягає у вивченні використання корупційних практик режимом кремля як одного з інструментів для розхитування демократії в Україні

Методологія та методи роботи

Теоретико-методологічну основу дослідження складають роботи таких філософів та науковців, як Арістотель, Платон, Алексіс де Токвіль, Ніколло Макіавеллі, Джон Локк, Джозеф Най, Тімоті Снайдер, Марк Фіпп, Карл Фрідріх, Джозеф Най, Стівен Левицький, Оксана Гус та Іван Гомза. У роботі застосовані такі методи дослідження: метод синтезу, аналізу та узагальнення — для першого розділу; метод вивчення кейсів (case study) та метод аналізу — для другого розділу; та метод аналізу та узагальнення — для третього розділу роботи.

Джерельну базу дослідження складають міжнародні конвенції (Конвенція ООН проти корупції тощо); та посібники з демократії від міжнародних організацій, (посібник від IFES, посібник з боротьби з корупцією JUSTRAC + тощо); українське законодавство (Закон України «Про запобігання корупції» тощо); матеріали Служби безпеки України, що знаходяться у вільному доступі; статті в українських та іноземних медіа (Радіо Свобода, Детектор.Медіа, Крим.Реалії, The Washington Post, Foreign Affairs тощо)

Хронологічні межі дослідження

2014-2022 роки, тобто період після незаконної окупації росією Криму та початку російської агресії на сході України, але до початку повномасштабної війни росії проти України.

Структура роботи

Робота складається зі вступу, трьох розділів, які у свою чергу поділяються на підрозділи, висновку, списку використаних джерел та літератури.

РОЗДІЛ 1. Теоретико-методичні засади дослідження використання корупційних практик режимом кремля для розхитування демократії в Україні

1.1 Концептуалізація поняття «корупція» Визначення корупції

Поняття корупції має різні визначення та контексти, в яких воно може вживатись. Різний підхід до розуміння корупції і множинність визначень є результатом полівалентності цього поняття. Різні автори та різні джерела пропонують як дуже загальні і абстрактні тлумачення, так і достатньо вузькі та конкретні. Окрім цього, корупція сама по собі має різні види та форми і може відрізнятися за масштабами та поширеністю в країні.

Практично всі фундаментальні історичні тлумачення корупції є загальними та абстрактними та визначають корупцію як розлад (що логічно лягає на латинський переклад корупції). Так Ніколо Макіавеллі говорячи про корупцію мав на увазі процес, який поступово руйнує і, як наслідок, знищує громадянську чесноту. Жан-Жак Руссо розглядає корупцію, в першу чергу, як моральну зіпсутість, а вже потім як політичну корупцію, як таку, що створює та забезпечує умови для моральної корупції. Політична корупція для Ж. Ж. Руссо є наслідком необхідності боротися за владу. Ця думка, скоріш за все, спирається на ту саму логіку, що закладена у вислів Джона Дальберга-Актона про те, що влада розбещує, а абсолютна влада розбещує абсолютно. Погляд Ж. Ж. Руссо на розуміння корупції створює умови для сучасного розуміння її та її складової — зловживання владою¹. Саме довкола цього вибудовуються сучасні визначення корупції.

Оксфордський словник пропонує дуже загальне визначення корупції як дій або наслідків цих дій, що змушують когось змінити свої моральні норми поведінки на аморальні. Інше визначення є вже більш конкретним, але все ще дуже загальним: корупція — нечесна або незаконна поведінка людей, особливо

¹ Фрідріх К. Й. Концепція корупції в історичній перспективі / Карл Дж. Фрідріх // Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. Антологія. / Карл Дж. Фрідріх. – Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2021. – С. 26–37.

тих, хто має владу.² Шарль Монтеск'є так само вбачає у корупції процес розладу, який перетворює добрі політичні системи на злі.³

Так само і словник Меріам-Вебстер визначає корупцію як нечесну або незаконну поведінку юдей, особливо таких, що мають вплив (наприклад, урядовці або офіцери поліції); або як спонукання до неправомірних дій неналежними або незаконними способами (наприклад, підкуп). Також під корупцією може розумітись «відхід від оригіналу або від того, що є правильним».⁴

Як пише Арнольд Й. Гайденгаймер в роботі «*The Pathology of Politics: Violence, Betrayal Corruption, Secrecy and Propaganda*», при аналізі поняття «корупція» ми повинні звернути увагу на те, що в різних мовах це слово має довгу історію різних значень та конотацій.⁵ У своїй статті «*Концепції корупції в історичній перспективі*», К.Й. Фрідріх не спростовує це твердження, проте виводить єдине визначення, сконструйоване на основі аналізу багатьох інших, — корупція, пише він, це поведінка, що відхиляється від загальноприйнятої в широкому колі людей норми. Корупція є девіантною поведінкою, що обумовлюється мотивацією людини отримати приватну вигоду за рахунок суспільства. Оскільки ми не можемо точно знати що саме керувало людиною, тобто не можемо знати її мотивацією, то визначним для нас є той факт, що приватна вигода була отримана людиною саме за рахунок суспільного інтересу.⁶

Окрім цього, автор пише, що з точки зору системного погляду, корупція є формою економічного примусу. Вона може проявляти себе як в своїх прямих формах, наприклад, купівлі голосів чи грошових «винагородах», так і в менш

² Corruption [Електронний ресурс] // Oxford Learner's dictionary – Режим доступу до ресурсу: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/corruption.

³ Фрідріх К. Й. Концепція корупції в історичній перспективі / Карл Дж. Фрідріх // Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. Антологія. / Карл Дж. Фрідріх. – Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2021. – С. 26–37.

⁴ Corruption Definition & Meaning [Електронний ресурс] // Merriam-Webster Dictionary – Режим доступу до ресурсу: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/corruption>.

⁵ Арнольд Й. Гайденгаймер за Фрідріх К. Й. Концепція корупції в історичній перспективі / Карл Дж. Фрідріх // Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. Антологія. / Карл Дж. Фрідріх. – Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2021. – С. 26–37.

⁶ Там само.

прямих — подарунках та інших засобах впливу на тих, хто є виконавцями державних функцій.⁷

Визначення міжнародних організацій схожі між собою та спираються на однакову логіку. Це помітно, якщо взяти до уваги декілька визначень від різних організацій. Так Світовий банк використовує більш лаконічне та більш конкретне визначення, на відміну від розглянутих вище. У своїй антикорупційній стратегії він визначає корупцію як «використання державної посади для приватної вигоди».⁸ Міжнародна організація Transparency International (TI) визначає корупцію як «зловживання довіреною владою з метою особистої вигоди».⁹ Посилання на «довірену владу» та «приватну посаду», а не просто на «державну посаду» чи «державну владу» помітно розширює контекст корупції, оскільки так вона перестає стосуватися тільки бюрократів та політиків.

Визначення, що пропонується українським законодавством, є більш розлогим та є підлаштованим під наш, український, контекст, проте має схожу на визначення міжнародних організацій логіку. Так Закон України «Про запобігання корупції» визначає корупцію як використання посадовою особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки або пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка або пропозиція чи надання неправомірної вигоди посадовій особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.¹⁰

⁷ Фрідріх К. Й. Концепція корупції в історичні перспективі / Карл Дж. Фрідріх // Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. Антологія. / Карл Дж. Фрідріх. – Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2021. – С. 26–37.

⁸ Huther J. Anti-Corruption Policies and Programs. A Framework for Evaluation / J. Huther, A. Shah., 2000. – С 1-17.

⁹ What is corruption? [Електронний ресурс] // Transparency International – Режим доступу до ресурсу: <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption>.

¹⁰ Закон України «Про запобігання корупції». Редакція від 28.05.2023 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

Джозеф Най в статті «Корупція і політичний розвиток. Аналіз витрат і вигід» пропонує вужче, ще більш деталізоване визначення, доповнюючи його операційним змістом. Так він визначає корупцію як поведінку державного посадовця, що являє собою відхилення ним від його офіційних обов'язків з міркувань отримання приватної матеріальної чи статусної вигоди (як особистої, так і, наприклад, родинної або вигоди для певної, вузької групи осіб); або порушує заборону на певні види впливу на інших осіб з метою отримання приватної вигоди.¹¹

Категоризація корупції

Конвенція ООН проти корупції не містить саме визначення корупції, проте містить перелік дій, які вважаються корупційними.¹² Програма з навчання, досліджень та координації у сфері юстиції (JUSTERAC+) у своєму практичному посібнику з протидії корупції¹³ користується визначенням ТІ, що було наведене вище, проте також операціоналізує його, спираючись на Конвенцію ООН проти корупції та конкретизує. Так в якості корупції розглядаються наступні дії:

- хабарництво в приватному та публічному секторі, а також по відношенню до іноземних посадових осіб;
- зловживання впливом (наприклад, зловживання державним службовцем своїм реальним або передбачуваним впливом для отримання неправомірної вигоди для себе або сприяння для отримання неправомірної вигоди для іншої особи);
- незаконне збагачення — значне збільшення майна публічного посадовця, яке не можна законно пояснити;
- приховування майна, що було отримане в результаті скоєння злочину;
- розкрадання в публічному та приватному секторах;

¹¹ Най Дж. С Корупція і політичний розвиток. Аналіз витрат і вигід / Джозеф С. Най // Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. Антологія. / Карл Дж. Фрідріх. – Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2021. – С. 208–232.

¹² Convention against Corruption – New York: United Nations, 2004. – С. 3-56.

¹³ Murray M. What is corruption? / M. Murray, P. Ritchie, H. Forden // Countering Corruption-enabled Transnational Crime. A Practice Note for Program Officers and Practitioners / M. Murray, P. Ritchie, H. Forden.. – С. 7–10.

- зловживання службовим становищем (наприклад, вчинення або не вчинення публічним посадовцем дій для отримання неправомірної вигоди);
- відмивання грошей — конвертація або передача грошей або майна з метою приховання їхнього незаконного походження;
- перешкоджання здійсненню правосуддя — використання сили, залякування або пропозиція/надання неправомірної вигоди для перешкоджання надання показань або доказів.

Окрім цього, JUSTRAC+ користується поділом корупції на декілька видів. По-перше, виділяється побутова корупція (або, дослівно, дрібна корупція) — це, найчастіше, зловживання довіреною владою з боку державних службовців низького та середнього рівня при взаємодії з пересічними громадянами. Наприклад, при наданні поліцейських послуг, медичних послуг, послуг в сфері освіти або бізнесу тощо. Прикладами побутової корупції є платежі за сприяння, дрібні хабарі та наймання друзів або членів сім'ї на державні посади незалежно від їхньої кваліфікації. Дослівний переклад терміну «petty corruption» як дрібної корупції може призводити до того, що вона не буде сприйматися серйозно. Але, не дивлячись на те, що це «дрібна» корупція, вона може бути надзвичайно шкідливою і заслуговує на таку ж увагу, як і інші прояви корупції.¹⁴

Другим видом корупції є «велика корупція» — термін, який використовується для опису дій, що здійснюються високопосадовцями, які маніпулюють і спотворюють фундаментальні функції держави, такі як політика, закони, розподіл ресурсів, державні закупівлі, інфраструктура та соціальні інвестиції. Ці дії дозволяють високопосадовцям та їхнім приватним партнерам отримувати особисту вигоду від офіційних дій держави, завдаючи при цьому значної і широкомасштабної шкоди окремим особам і суспільству в цілому. Типовими прикладами великої корупції є отримання значних хабарів в обмін на укладання державних контрактів, маніпулювання політикою, інституціями та рішеннями

¹⁴ Murray M. What is corruption? / M. Murray, P. Ritchie, H. Forden // Countering Corruption-enabled Transnational Crime. A Practice Note for Program Officers and Practitioners / M. Murray, P. Ritchie, H. Forden.. – С. 7–10.

щодо розподілу ресурсів з метою накопичення багатства, влади чи статусу, розкрадання великих сум бюджетних коштів, а також кумівство шляхом призначення на керівні посади не тих осіб, що підходять по кваліфікації, а своїх рідних та близьких (члени сім'ї, друзі та партнери).¹⁵

І також відокремлюється систематична корупція — політична ситуація, де на офіційні урядові процеси прийняття рішень впливають неформальні мережі, що складаються з політичної та бізнес-еліт. Ці еліти мають значну владу і контроль над розподілом державних ресурсів, економікою та правоохоронними органами. Цей термін допомагає відрізнити такі обставини від ситуацій, коли окремі корупційні дії чиновників відхиляються від загальноприйнятих стандартів доброчесності в державних установах. Корупція може вкоренитися як норма на системному рівні і зберігатися через поведінку як державних службовців, так і громадян у національних, регіональних і місцевих установах. Що є важливим для нас, системна корупція часто характеризується авторитаризмом, автократією, однопартійним правлінням, державним втручанням в економіку та/або слабкими традиціями державної служби.¹⁶

Така категоризації корупції є доволі загальною та не є вичерпною. USAID використовує іншу, більш різноманітнішу класифікацію. Вона також містить велику корупцію, але, окрім цього, також поділяє корупцію на адміністративну, транснаціональну та стратегічну. Адміністративна корупція полягає у зловживанні публічними службовцями низького або середнього рівня своїми повноваженнями при взаємодії з пересічними громадянами (можна помітити, що це визначення перетинається з визначенням дрібної корупції). Транснаціональна корупція — це корупція, яка перетинає кордони однієї країни, включає глобальні мережі та складні схеми, щоб забрати ресурси країни в її народ. Стратегічна корупція являє собою, по суті, зброю однієї держави проти іншої, тобто

¹⁵ Murray M. What is corruption? / M. Murray, P. Ritchie, H. Forden // Countering Corruption-enabled Transnational Crime. A Practice Note for Program Officers and Practitioners / M. Murray, P. Ritchie, H. Forden.. – С. 7–10.

¹⁶ Там само.

використання корупції однією країною для впливу на іншу.¹⁷ Саме цей вид корупції ми розглянемо детальніше в контексті цієї роботи.

Окрім цього, деякі автори виділяють також і політичну корупцію. Марк Філл в роботі *«Концептуалізація політичної корупції»* пише, що політичну корупцію можна розпізнати там, де: (1) державний посадовець (А), (2) використовуючи повноваження, надані йому суспільством (Б), (3) і способом, який являє собою загрозу для суспільного інтересу, (4) свідомо долучається до дій, в яких використовує свою посаду для отримання явної особистої та приватної вигоди в такий спосіб, що суперечить прийнятим правилам та стандартам дій державної служби в умовах тієї політичної культури, що існує, (5) з тим, щоб принести вигоду третій стороні (В), надаючи їй доступ до благ чи послуг, якого в іншому випадку В не мав би.¹⁸

Отже, поняття корупції є багатограним і може бути визначене по-різному, залежно від контексту та перспективи. Різні автори, словники, міжнародні організації пропонують різні визначення, але всі вони обертаються навколо ідеї відхилення від загальноприйнятих норм і використання державної посади або довіреної влади для особистої вигоди. Корупцію можна класифікувати на різні типи, включаючи дрібну, велику, систематичну, адміністративну, транснаціональну, стратегічну та політичну корупцію. Ці категорії підкреслюють різні масштаби та методи, за допомогою яких може проявлятися корупція, від зловживань на низькому рівні з боку державних службовців до маніпулювання державними функціями на високому рівні.

1.2 Концептуалізація поняття демократії та обґрунтування приналежності України до демократичних країн

Визначення демократії у філософських та наукових роботах

¹⁷ Murray M. What is corruption? / M. Murray, P. Ritchie, H. Forden // Countering Corruption-enabled Transnational Crime. A Practice Note for Program Officers and Practitioners / M. Murray, P. Ritchie, H. Forden.. – С. 7–10.

¹⁸ Філл М. Концептуалізація політичної корупції / Марк Філл // Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. Антологія. / Карл Дж. Фрідріх. – Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2021. – С. 38–59.

Демократія є давнім явищем та має різноманітні прояви, що зумовили появу та існування безлічі підходів та інтерпретацій у розумінні її сутності. Від давньогрецьких міст-держав до Римської республіки і далі, демократія стала фундаментальною концепцією врядування, що втілює принципи участі громадян, рівності та прагнення до спільного блага. Однак демократія не є статичною концепцією — вона еволюціонувала і адаптувалася до різних культурних, соціальних і політичних контекстів, що призвело до появи спектру демократичних систем у всьому світі.

І стародавні філософи, і науковці сучасності запропонували численні теорії та моделі для концептуалізації демократії, починаючи від процедурних підходів, які наголошують на інституційних структурах та виборчих процесах, і закінчуючи змістовними перспективами, які зосереджуються на захисті прав, свобод та соціальної справедливості. Кожен підхід пропонує унікальне розуміння складнощів демократичного врядування та забезпечує основу для оцінки його ефективності.

Крім того, концептуалізація демократії виходить за межі політичної теорії, охоплюючи ширші соціокультурні та економічні виміри. Вплив демократії на суспільний розвиток, розширення прав і можливостей громадян, економічне зростання та стабільність широко вивчався, що дозволило сформулювати безліч точок зору на її переваги та виклики.

Як написано вище, демократія є давнім явищем. Так ми можемо почати з похоронної промови Перікла, в якій демократія описується як система правління, яка цінує участь і рівність своїх громадян. Перікл, впливовий афінський державний діяч, виголошує промову під час Пелопоннеської війни, щоб вшанувати полеглих воїнів і підкреслити чесноти афінської демократії.¹⁹

Перікл називає Афіни «школою Еллади» і підкреслює відмінні якості афінської демократії, представляючи її як взірець для наслідування іншими містами-державами. Він звеличує принципи свободи, верховенства права та

¹⁹ Thucydides, Pericles' Funeral Oration [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://hrlibrary.umn.edu/education/thucydides.html>.

рівних можливостей для всіх громадян. Згідно з Періклом, у демократичному суспільстві люди не обмежені своїм соціальним статусом, правом народження чи багатством, а оцінюються на основі їхніх здібностей та внеску в розвиток держави.²⁰

Крім того, Перікл підкреслює партисипативний характер афінської демократії, наголошуючи на активній участі громадян у прийнятті рішень та управлінні державними справами. Він підкреслює важливість колективної відповідальності громадян, стверджуючи, що влада належить народу в цілому, а не обраним. В афінській демократії державні посади та керівні посади відкриті для будь-якого кваліфікованого громадянина через систему виборів.²¹

Перікл також підкреслює важливість свободи слова та відкритих дебатів в афінській демократії. Він стверджує, що громадяни мають право висловлювати свою думку і брати участь у дискусіях, не боячись покарання. Ця свобода дозволяє обмінюватися різноманітними ідеями та поглядами, сприяючи розвитку знань і вдосконаленню держави.²²

Століття потому Аристотель запропонував зовсім інший погляд на демократію. У *«Політиці»*²³, зокрема у 3-й книзі, Аристотель досліджує різні типи політичних режимів, розглядаючи їхні характеристики, сильні та слабкі сторони. Демократію він зображує як одну з девіантних або недосконалих форм правління, що близька до тиранії.²⁴

Згідно з Арістотелем, демократія - це форма правління, де влада належить більшості громадян, оскільки вони беруть участь у прийнятті рішень шляхом голосування. Однак він критикує демократію за її тенденцію ставити бажання та інтереси простих людей вище за добробут усього суспільства. Аристотель

²⁰ Thucydides, Pericles' Funeral Oration [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://hrlibrary.umn.edu/education/thucydides.html>.

²¹ Там само.

²² Там само.

²³ Там само.

²⁴ Арістотель. Книга третя /Арістотель // Політика /Арістотель. – Київ: Основи, 2000. – С. 66–98.

стверджує, що демократія може призвести до тиранії більшості, коли бажання більшості можуть переважати над правами та інтересами меншин.²⁵

Аристотель також визначає потенційну проблему, пов'язану з відсутністю поміркованості в демократичному правлінні. Він підкреслює, що демократія, якщо її не стримувати, може виродитися в стан, коли демагоги маніпулюють масами, апелюючи до їхніх емоцій і пристрастей, а не сприяють раціональному обговоренню і спільному благу. Це може призвести до нестабільності, непослідовності та відсутності довгострокового планування в процесах прийняття рішень.²⁶

Крім того, Аристотель критикує потенціал корупції в демократичних системах. Він стверджує, що в умовах демократії існує ризик використання громадянами своєї політичної влади для особистої вигоди або корисливої поведінки, що підриває принципи справедливості та рівності.²⁷

Однак важливо зазначити, що критика Аристотелем демократії не означає, що він повністю її відкидає. Насправді він визнає, що демократія, коли вона поміркована і керується верховенством права та системою стримувань і противаг, може бути кращою формою правління порівняно з іншими девіантними режимами. Він пропонує ідею змішаного режиму, який поєднує елементи демократії, аристократії та монархії, як потенційне вирішення недоліків чистої демократії.²⁸

У 1960 році Джон Локк в своїй роботі *«Два трактати про правління»*²⁹ не описує демократію як окрему форму правління. Однак робота Локка закладає основи демократичних принципів, наголошуючи на згоді тих, ким керують, і важливості представницького правління.

Дж. Локк стверджує, що політична влада походить від згоди людей, які укладають суспільний договір про створення громадянського суспільства. Він

²⁵ Аристотель. Книга третя / Аристотель // Політика / Аристотель. – Київ: Основи, 2000. – С. 66–98.

²⁶ Там само.

²⁷ Там само.

²⁸ Там само.

²⁹ Локк Д. Трактат другий / Джон Лок // Два трактати про правління / Джон Лок. – Київ: Наш формат, 2020. – С. 155–289.

стверджує, що легітимні уряди засновані на згоді керованих, а правителі отримують свою владу зі згоди людей, якими вони керують.³⁰

Крім того, Дж. Локк обговорює концепцію більшості, стверджуючи, що закони повинні прийматися за згодою більшості, якщо вони не порушують природні права людини. Це поняття відображає демократичний принцип правління більшості, водночас визнаючи важливість захисту прав меншин.³¹

Дж. Локк також підкреслює роль представників в уряді. Він вважає, що представники повинні діяти як довірені особи, представляючи інтереси і волю людей, які довірили їм владу. Це поняття збігається з ідеєю представницької демократії, коли громадяни обирають представників, які приймають рішення від їхнього імені.³²

Крім того, Дж. Локк наголошує на обмеженості політичної влади та необхідності системи стримувань і противаг. Він стверджує, що законодавча влада має бути верховною, але вона повинна регулюватися фіксованими законами, які захищають індивідуальні права і запобігають зловживанню владою. Ця концепція підтримує ідею конституційної демократії, де верховенство права і захист індивідуальних прав є ключовими компонентами.³³

Хоча Дж. Локк не використовує терміну «демократія» у своїх працях, його ідеї заклали основу для таких демократичних принципів, як народна згода, правління більшості, представництво та обмеження урядової влади. Його концепції згоди, представництва та захисту індивідуальних прав значно вплинули на демократичну теорію і відіграли ключову роль у формуванні сучасних демократичних систем.³⁴

Однією з класичних робіт, що присвячена демократії, є *«Про демократію в Америці»*³⁵, написана Алексісом де Токвілем. Він надає всебічний аналіз і досліджує демократію в Сполучених Штатах протягом 19-го століття. Він

³⁰ Локк Д. Трактат другий / Джон Лок // Два трактати про правління / Джон Лок. – Київ: Наш формат, 2020. – С. 155–289.

³¹ Там само.

³² Там само.

³³ Там само.

³⁴ Там само.

³⁵ Там само.

пропонує унікальне розуміння природи, сильних сторін та викликів демократичних суспільств.³⁶

А. Токвіль описує демократію як політичну систему, що характеризується рівністю умов і правлінням більшості. Він підкреслює концепцію рівності як фундаментальний аспект демократії, не тільки в плані політичних прав, а й у соціальній та економічній сферах. Він зазначає, що демократія має тенденцію до нівелювання соціальних ієрархій, сприяючи поширенню почуття рівності серед громадян.³⁷

Одним з ключових аспектів, який досліджує А. Токвіль, є поняття індивідуалізму в демократичних суспільствах. Він припускає, що демократія сприяє індивідуалізму, заохочуючи особисті амбіції, власний інтерес і зосередженість на особистих досягненнях. Однак Він також зазначає, що індивідуалізм може призвести до відчуття ізоляції та відірваності від спільних цінностей, що потенційно може підірвати соціальну згуртованість.³⁸

А. Токвіль визначає роль асоціацій як життєво важливу характеристику демократії. Він стверджує, що демократичні суспільства покладаються на добровільні асоціації та громадянське суспільство для вирішення соціальних і політичних питань. Ці асоціації відіграють вирішальну роль у формуванні громадської думки, стимулюванні громадянської активності та протидії потенційній тиранії більшості.³⁹

Крім того, А. Токвіль досліджує концепцію децентралізації та місцевого самоврядування в демократичних суспільствах. Він високо оцінює роль місцевих інституцій та громадянської участі, підкреслюючи їхню важливість у збалансуванні центральної влади та підтримці життєздатності демократичного врядування.⁴⁰

³⁶ Токвіль А. Про демократію в амереці [Електронний ресурс] / Алексіс де Токвіль // Ізборнік. – 1999. – Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/tocq/toc.htm>.

³⁷ Там само.

³⁸ Там само.

³⁹ Там само.

⁴⁰ Там само.

А. Токвіль також розглядає потенційні ризики та виклики, притаманні демократичним системам. Він застерігає від небезпеки тиранії більшості та можливості деспотизму, підкреслюючи важливість збереження індивідуальних свобод і прав меншин у демократичних рамках.⁴¹

Тімоті Снайдер в книзі «Про тиранію: двадцять уроків двадцятого століття» не дає визначення демократії, проте пропонує інструменти, які можуть запобігти встановленню тиранії. Він підкреслює важливість того, щоб громадяни були пильними, залученими та активними у захисті демократичних цінностей та інститутів. Протягом усієї книги Т. Снайдер підкреслює важливість демократичних норм, інститутів і процесів. Він підкреслює важливість вільних і чесних виборів, верховенства права, свободи слова і преси, незалежної судової системи та поваги до прав людини як невід'ємних складових функціонуючої демократії. Таким чином, хоч науковець і не пропонує свою концепцію демократії, він зачіпає інший важливий аспект — складові демократії.⁴²

Роберт Даль в своїй праці «Democracy and Its Critics» стверджує, що демократичний процес є найнадійнішим засобом захисту та просування благ усіх людей.⁴³

Він розширює класичне розуміння демократії як влади народу та конкретизує вимоги до того, як має відбуватися процес прийняття рішень демократичним шляхом. Однією з вимог є забезпечення можливості для участі в процесі голосування всіх дорослих громадян, на яких впливають результати колективних рішень суспільства. Другою вимогою є надання громадянам можливості для розуміння питань, що їх стосуються, а також дозволяти їм контролювати питання, що виносяться на порядок денний прийняття рішень.⁴⁴

⁴¹ Токвіль А. Про демократію в амереці [Електронний ресурс] / Алексіс де Токвіль // Ізборнік. – 1999. – Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/tocq/toc.htm>.

⁴² Снайдер Т. Про тиранію: двадцять уроків двадцятого століття / Тімоті Снайдер. – Житомир: Видавництво, 2017. – С. 3-128.

⁴³ Роберт Даль за Coglianese C. Democracy and Its Critics [Електронний ресурс] / Cary Coglianese // University of Pennsylvania Carey Law School. – 1990. – Режим доступу до ресурсу: https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2245&context=faculty_scholarship.

⁴⁴ Там само.

Головним аргументом Р. Даля на користь демократії є розуміння внутрішньої рівності всіх людей як фундаментальної цінності. Під внутрішньою рівністю автор розуміє ситуацію, в якій інтересам всіх людей приділяється однакова увага під час колективних рішень. Демократичні процеси тут слугують інструментом для забезпечення врахування інтересів. Так кожна особа має право брати участь в прийнятті колективних рішень, оскільки, на його думку, доросла людина краще за інших знає свої власні інтереси.⁴⁵

Розуміння демократії в сучасному світі

Для практичного визначення демократії важливо розуміти як вона визначається в сучасному світі (наприклад, міжнародними організаціями) діяльність яких направлена на її розвиток. Так ми зможемо зрозуміти основні складові демократії та її сучасне втілення.

Міжнародна організація Freedom House наголошує на тому, що важливим для розвитку демократії є правильне розуміння її значення. Термін «демократія» застосовується до різних типів держав, від авторитарного режиму Північної Кореї до найліберальніших суспільств Скандинавії. Таке широке використання терміну демонструє широку привабливість демократії. Однак це прикре зловживання призвело до плутанини, даючи змогу авторитарним лідерам стверджувати про демократичну легітимність, водночас критикуючи справжні демократичні системи як неефективні або лицемірні.⁴⁶

Крім того, таке привласнення сприяло поширенню хибного уявлення про те, що демократія - це лише періодичні вибори. Однак демократія охоплює більше, ніж просто правління більшості. В ідеалі, це система управління, побудована на волі та згоді тих, ким керують, з інституціями, підзвітними всім громадянам, відданістю верховенству права та повагою до прав людини. Вона

⁴⁵ Роберт Даль за Coglianese C. Democracy and Its Critics [Електронний ресурс] / Cary Coglianese // University of Pennsylvania Carey Law School. – 1990. – Режим доступу до ресурсу: https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2245&context=faculty_scholarship.

⁴⁶ The Global Expansion of Authoritarian Rule [Електронний ресурс] // Freedom House. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2022/global-expansion-authoritarian-rule>.

функціонує як мережа взаємопов'язаних структур, де ті, хто перебуває при владі, підлягають внутрішнім і зовнішнім стримуванням і противагам, таким як незалежні суди, вільна преса і громадянське суспільство. Демократія вимагає готовності до зміни влади, коли конкуруючі кандидати або партії чесно змагаються за владу на благо всього населення, а не лише для себе чи своїх прихильників. Вона створює рівні умови, які дозволяють усім людям, незалежно від їхніх обставин чи походження, користуватися універсальними правами людини та брати участь у політиці та управлінні.⁴⁷

Демократія - це не просто абстрактний ідеал; це практичний механізм самокорекції і прогресу, що дає людям можливість постійно і мирно прагнути до цього ідеалу. Коли один аспект системи хитається, інші елементи можуть бути використані для її виправлення і зміцнення. Ця притаманна демократії здатність до самокорекції робить її успішною у забезпеченні довгострокової стабільності та процвітання. Реальні демократії не є бездоганними, і ті, хто виступає за демократію в таких місцях, як Куба і Гонконг, не прагнуть досконалості. Вони радше прагнуть мати свободи та інституції, які дозволять їм поступово будувати краще життя і більш справедливе суспільство.⁴⁸

Організація Об'єднаних Націй (ООН) не визначає демократію як політичний режим. Демократія, в тому вигляді, якою її бачить ООН, є набором цінностей та принципів, яких рекомендується дотримуватись для досягнення більшої громадської участі, рівності, безпеки та людського розвитку.

Рада ООН з прав людини (до 2006 року — Комісія ООН з прав людини) проголосила наступні елементи невід'ємними складовими демократії:

- повага до прав людини і основних людських свобод;
- свобода об'єднань;
- свобода вираження поглядів і переконань;

⁴⁷ The Global Expansion of Authoritarian Rule [Електронний ресурс] // Freedom House. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2022/global-expansion-authoritarian-rule>.

⁴⁸ Там само.

- доступ до влади та її здійснення відповідно до принципу верховенства права
- проведення періодичних вільних та справедливих виборів на основі загального виборчого права при таємному голосуванні, що є вираженням волі народу;
- плюралістична система політичних партій та організацій;
- поділ влади на три гілки;
- незалежність судової влади.⁴⁹

Європейська комісія в своєму Європейському плані дій з розвитку демократії наголошує на тому що демократії, що працює належним чином, громадяни мають можливість вільно висловлювати свої погляди, обирати політичних лідерів і мати право голосу щодо свого майбутнього.⁵⁰

План дій Європейської комісії направлений на розбудову демократії в Європейському Союзі та розширення прав та можливостей громадян. Для досягнення цього важливо працювати в наступних напрямках:

- сприяння вільним і чесним виборам;
- зміцнення свободи ЗМІ;
- протидії дезінформації.⁵¹

Міжнародна фундація виборчих систем (IFES) в своєму університетському курсі з демократії виділяє наступні принципи демократії⁵²:

- *прийняття результатів виборів* означає, що передача влади від одних лідерів до інших має передаватися мирним шляхом відповідно до результатів вільних та справедливих виборів;

⁴⁹ Democracy [Електронний ресурс] // United Nations – Режим доступу до ресурсу: <https://www.un.org/en/global-issues/democracy>.

⁵⁰ European Democracy Action Plan [Електронний ресурс] // European Commission – Режим доступу до ресурсу: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/european-democracy-action-plan_en.

⁵¹ Там само.

⁵² Демократія: від теорії до практики. Підручник курсу [Електронний ресурс] // IFES – Режим доступу до ресурсу: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/IFES-Ukraine-Democracy-from-Theory-to-Practice-Course-Reader-v1-2018-08-29-Ukr.pdf>.

- *підзвітність* означає, що представники влади мають діяти в інтересах громадян країни і бути відповідальними перед суспільством за свої рішення та дії;
- прийняття *Закону про права*, що обмежує повноваження владних органів і не дає їм утискати свободу слова, свободу преси, право на справедливий суд тощо;
- *громадська участь* передбачає, що члени громад мають можливість залучатися до врядування, шляхом голосування, участі в дебатах, протестів, сплати податків, участі в суді присяжних тощо;
- *запобігання зловживанню повноваженнями* і, як наслідок, корупції передбачає, що влада буде розділена між різними інституціями та гілками, а порушення, пов'язані з цим, будуть каратися відповідно до закону;
- *економічні свободи* передбачають, що люди в державі можуть володіти майном та бізнесом, обирати професію, вступати до профспілок, а уряд не може повністю контролювати сферу економіки;
- *рівність* передбачає, що всі люди будуть отримувати справедливе ставлення до себе і мати однакові можливості, незалежно від раси, етнічної приналежності, релігії, статі чи сексуальної орієнтації;
- *захист прав людини*, наприклад, права на свободу віросповідання, свободу висловлювань, свободу зібрання;
- *незалежна судова система*, що є вільною від впливу та контролю зі сторони інших гілок влади та не є корумпованою;
- *багатопартійна система* передбачає, що в країні існує більше однієї політичної партії, наявна опозиція правлячій партії, а виборці можуть обирати між декількома кандидатами;
- *політична толерантність* означає, що права всіх груп населення захищені, не дивлячись на те, яка політична сила знаходиться при владі;
- *періодичні, справедливі та вільні вибори*, що проводяться раз в декілька років;

- *верховенство права* означає, що закони в країні не порушують прав та застосовуються в справедливий рівний та послідовний спосіб;
- *прозорість* розуміє під собою те, що люди мають доступ до інформації про дії влади і можуть ці дії контролювати.⁵³

Отже, ми можемо розуміти демократію як систему, в якій громадяни мають можливість брати участь у владних процесах, виражати свої погляди, обирати своїх представників та мати гарантовані права та свободи. Вона передбачає забезпечення рівноправності, законності, прозорості та захисту прав людини, створюючи основу для стабільного та справедливого суспільства.

Обґрунтування приналежності України до демократичних країн

Не дивлячись на те, що різні рейтинги демократії (наприклад, рейтинг Freedom In The World від Freedom House⁵⁴) не визначають Україну як чисту демократію, ми все одно можемо розглядати її саме як демократичну країну. На це впливає декілька факторів.

По-перше, вибори, як було продемонстровано вище, є важливою складовою демократії, тому слід почати з цього. В Україні процес виборів та механізми їхньої прозорості та інструменти для оскарження передбачені законодавчо.⁵⁵ Ми можемо сказати, що Україна має історію проведення вільних і чесних виборів. Вибори в Україні є такими, що дозволяють громадянам обирати політичних представників та лідерів країни. За часи незалежності в країні регулярно відбувалися президентські та парламентські вибори, в яких брали участь численні кандидати та політичні партії. Окрім того, що на виборчих ділянках присутні наглядачі від різних партій та громадських організацій

⁵³ Демократія: від теорії до практики. Підручник курсу [Електронний ресурс] // IFES – Режим доступу до ресурсу: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/IFES-Ukraine-Democracy-from-Theory-to-Practice-Course-Reader-v1-2018-08-29-Ukr.pdf>.

⁵⁴ Ukraine [Електронний ресурс] // Freedom House – Режим доступу до ресурсу: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2023>.

⁵⁵ Виборчий кодекс України. Редакція від 31.03.2023 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.

(наприклад, наглядчі від ОПОРИ), під час їхнього проведення в країні присутні також іноземні спостерігачі, що забезпечує додаткову прозорість та контроль.

По-друге, Україна визнає важливість верховенства права, що відображається в Конституції країни. Так стаття 8 наголошує на тому, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права, Конституція України має найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Окрім цього, норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується. Стаття 19 передбачає, що Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством, а органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.⁵⁶

По-третє, Україна досягла прогресу в просуванні та захисті прав людини. Вона ратифікувала різні міжнародні договори з прав людини і зробила кроки для приведення свого внутрішнього законодавства у відповідність до міжнародних стандартів. Серед ратифікованих країною договорів: Загальна декларація прав людини⁵⁷, Європейська конвенція з прав людини⁵⁸, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права⁵⁹, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права⁶⁰, Конвенція ООН про права дитини⁶¹, Конвенція проти катувань

⁵⁶ Конституція України. Редакція від 01.01.2020 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

⁵⁷ Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 1948. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

⁵⁸ Європейська конвенція з прав людини [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 1950. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

⁵⁹ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 1973. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

⁶⁰ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 1973. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.

⁶¹

Конвенція про права дитини [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

та іншого жорстокого, нелюдського або принижуючого поводження або покарання⁶² тощо. Україна визнає права на свободу вираження поглядів, асоціацій та зібрань, що дозволяє громадянам висловлювати свої думки, створювати організації та брати участь у мирних протестах.

По-четверте, Україна має потужний сектор громадянського суспільства, який бере активну участь у суспільних справах. Неурядові організації (НУО), засоби масової інформації та правозахисні групи відіграють важливу роль у моніторингу дій уряду, сприянні прозорості та відстоюванні прав та інтересів громадян. Організації громадянського суспільства сприяють публічним дебатам, формуванню політики та соціальному розвитку.

По-п'яте, Україна має різноманітний та незалежний медіа-ландшафт, що забезпечує плюралізм думок та поглядів. ЗМІ працюють вільно, надаючи громадянам доступ до різних джерел інформації та сприяючи суспільному дискурсу. Хоча існують певні виклики, зокрема питання концентрації медіавласності та періодичних обмежень, докладаються зусилля для захисту та просування свободи ЗМІ.

По-шосте, Україна має багатопартійну політичну систему, що забезпечує конкурентне та плюралістичне політичне середовище. У виборах беруть участь численні політичні партії, які представляють різні ідеології та інтереси. Це гарантує, що громадяни мають вибір і можуть вимагати підзвітності від обраних ними посадових осіб через регулярні вибори та можливість підтримувати альтернативні партії.

По-сьоме, Україна підтримує цивільний контроль над своїми збройними силами, що є фундаментальним аспектом демократичної системи. Уряд та обрані посадові особи визначають оборонну політику, а військові діють в рамках закону, поважаючи цивільну владу.

⁶² Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 1998. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text.

Отже, демократія є складною та багатогранною концепцією, яка пройшла довгу еволюцію від давніх філософів до сучасних науковців. Важливо визнати, що демократія - це не лише періодичні вибори, а й система управління, що ґрунтується на волі та згоді тих, ким керують, з інституціями, підзвітними всім громадянам, відданістю верховенству права та повагою до прав людини. Загалом, демократія слугує практичним механізмом самокорекції та прогресу, що дозволяє прагнути до більш справедливого суспільства і досягти довгострокової стабільності та процвітання.

Незважаючи на те, що Україна не класифікується як чиста демократія за деякими рейтингами, її можна вважати демократичною країною, виходячи з кількох ключових факторів. Проведення регулярних, вільних і чесних виборів із залученням спостерігачів, визнання верховенства права, просування та захист прав людини через міжнародні договори та внутрішнє законодавство, активний сектор громадянського суспільства, багатопартійна політична система та цивільний контроль над збройними силами - все це сприяє демократичності України. Не дивлячись на те, що існують виклики і є можливості для вдосконалення, ці фактори демонструють наявність демократичних елементів в українському уряді та суспільстві.

1.3 Концептуалізація поняття авторитаризму та обґрунтування приналежності росії до авторитарних держав

Визначення авторитаризму у філософських та наукових роботах

Як і в попередньому підрозділі, варто почати з визначень, що запропоновані в основоположних філософських та наукових роботах. Платон в своїй роботі *«Держава»*⁶³ не використовує термін «авторитаризм» у його сучасному розумінні. Однак він обговорює різні форми правління, включаючи систему, яку він називає «тимократією», і корумповану форму тимократії під назвою «тиранія», яка може асоціюватися з авторитарним правлінням.

⁶³ Платон. Держава. Книга восьма [Електронний ресурс] // Ізборник. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/plato/plat08.htm>.

Концепція тимократії Платона - це правління, засноване на честі та прагненні до перемоги. Вона характеризується сильним класом воїнів, який цінує хоробрість і військову доблесть. Правителі в тимократії керуються амбіціями та любов'ю до влади, що може призвести до авторитарного стилю правління, коли правителі нав'язують свою волю решті суспільства.

Однак Платон представляє критичний погляд на таку систему. Він стверджує, що правителі в тимократії можуть стати корумпованими через своє прагнення до багатства і матеріальних благ. Ця корупція може зрештою перетворити тимократію на тиранію, яка є найбільш екстремальною і деспотичною формою правління в ієрархії Платона.

За тиранічного режиму влада зосереджена в руках одного правителя, який здійснює абсолютний контроль над державою та її громадянами. Тиран керується власними інтересами, нехтує моральними принципами і прагне задовольнити власні бажання за рахунок добробуту народу. Ця форма правління є деспотичною і характеризується страхом, репресіями та придушенням індивідуальних свобод.⁶⁴

Ніколо Макіавеллі в роботі «Державець» також не використовує терміну «авторитаризм» і описані в роботі ідеї скоріш інтерпретуються як описовий аналіз політичної реальності, а не як рецептурне схвалення авторитаризму. Тим не менш, основна увага Н. Макіавеллі зосереджена на ефективному лідерстві та збереженні влади. Він наголошує на необхідності для правителів бути сильними, рішучими і готовими використовувати будь-які засоби для збереження контролю. Н. Макіавеллі стверджує, що правителі повинні надавати пріоритет стабільності та безпеці своїх держав, а не моральним міркуванням чи громадській думці. Все це можна пов'язати зі складовими авторитарних режимів.⁶⁵

На думку Н. Макіавеллі, успішний правитель повинен володіти певними якостями і дотримуватися певних стратегій. До них відноситься:

⁶⁴ Там само.

⁶⁵ Макіавеллі Н. Державець [Електронний ресурс] / Ніколло Макіавеллі // Фоліо. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Machiavelli_Niccolo/Derzhavets.pdf

- *централізована влада*, тобто правитель повинен консолідувати владу у своїх руках, зменшуючи вплив інших угруповань або осіб, які можуть кинути виклик його владі;
- *готовність до застосування сили*, тобто правителі повинні бути готові застосовувати силу і насильство, коли це необхідно, наприклад, для придушення інакомислення, усунення потенційних суперників або використання страху як інструменту контролю;
- *макіавеллівські чесноти*, тобто певні якості, які правителі повинні культивувати, такі як хитрість, маніпуляції та здатність адаптуватися до мінливих обставин, щоб перехитрити своїх опонентів і зберегти владу;
- *мета, що виправдовує засоби*, тобто, як було сказано раніше, правителі повинні ставити успіх і стабільність своєї держави понад етичними міркуваннями, що може передбачати дії, які можуть вважатися аморальними або несправедливими для досягнення політичних цілей;⁶⁶

Іван Гомза в статті «Мультисекторальна класифікація авторитарних режимів»⁶⁷ пояснює поняття авторитаризму на основі ідеї автономії та гетерономії Ганса Кельзена. Автономія - це ситуація, коли група людей самостійно приймає закони, які впливають на їхню долю, тоді як гетерономія - це коли одна група приймає рішення, які визначають долю іншої групи без їхнього впливу. Автономія є визначальним фактором демократії, де люди мають можливість формувати закони та обирати своїх лідерів шляхом виборів. Коли приналежність до автономної групи обмежена, використовується термін «селекторат». Авторитарні режими можна класифікувати на основі їхніх керівних інститутів, таких як армія, єдина контролююча партія або одноосібний диктатор. Класифікація також може враховувати неінституційні характеристики,

⁶⁶ Макіавеллі Н. Державець [Електронний ресурс] / Ніколло Макіавеллі // Фоліо. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Machiavelli_Niccolo/Derzhavets.pdf

⁶⁷ Гомза І. А. Мультисекторальна класифікація авторитарних режимів / Іван Анатольйович Гомза // Наукові записки. Політичні науки / Іван Анатольйович Гомза., 2014. – С. 10–16.

такі як ідеологія та цінності. Характер селекторату визначає, хто керує, і різні типи авторитаризму залежать від рівня автономії чи гетерономії.⁶⁸

У книзі «*Competitive authoritarianism: hybrid regimes after the Cold War*» Стівен Левітські та Люкан А. Вей визначають авторитаризм у контексті конкурентних авторитарних режимів. Вони стверджують, що конкурентний авторитаризм являє собою особливу форму політичного режиму, яка поєднує в собі як демократичні, так і авторитарні елементи. Тобто, по-іншому, ми можемо називати ці режими гібридними.⁶⁹

На думку авторів, конкурентні авторитарні режими характеризуються фасадом демократичних інститутів і процесів, таких як багатопартійні вибори, політичні партії та формальне верховенство права. Однак ці режими також характеризуються значним дефіцитом демократії та маніпулюванням політичними процесами, що дозволяє чинній владі міцно утримувати владу.⁷⁰

Автори виділяють кілька визначальних рис конкурентного авторитаризму:

- *формальні демократичні інститути*, тобто такі режими підтримують зовнішню видимість демократії через існування багатопартійних виборів та інших демократичних інститутів, однак ці інститути часто маніпулюються або контролюються правлячими елітами для забезпечення їхнього подальшого домінування;
- *нерівні умови гри*, тобто політичні правила гри зміщені на користь правлячої еліти, що може включати обмеження діяльності опозиційних партій, упереджене висвітлення подій у ЗМІ, обмеження громадянських свобод та маніпуляції з виборчим законодавством і процесами;
- *кооптація та репресії*, тобто авторитарні режими не покладаються виключно на примус, вони кооптують елементи громадянського

⁶⁸ Гомза І. А. Мультсекторальна класифікація авторитарних режимів / Іван Анатольйович Гомза // Наукові записки. Політичні науки / Іван Анатольйович Гомза., 2014. – С. 10–16.

⁶⁹ Levitsky S. *Competitive authoritarianism: hybrid regimes after the Cold War* / S. Levitsky, L. A. Way. – Cambridge: Cambridge University Press, 517.

⁷⁰ Там само.

суспільства, ЗМІ та бізнес-еліти, а також використовують вибіркові репресії для придушення інакомислення та опозиції;

- *обмежений політичний плюралізм*, що означає, що ці режими допускають певний рівень політичної конкуренції та різноманітності, проте вони накладають значні обмеження на опозиційні сили та обмежують потенціал для значущих політичних змін.⁷¹

Сучасний погляд на авторитаризм

На відміну від демократії, міжнародні організації не дають конкретного визначення авторитаризму, а просувають принципи і норми, які протистоять авторитарним практикам. Відповідно, відхилення від цих принципів і наявність системних зловживань можуть свідчити про авторитарні тенденції.

Таким чином, ми можемо визначати авторитарні режими, як форму правління, що характеризується сильною центральною владою, обмеженими політичними свободами та відсутністю системи стримувань і противаг у здійсненні влади. Характерними для таких режимів можуть бути декілька факторів.

По-перше, в авторитарних режимах влада сконцентрована в руках одного правителя, правлячої партії або невеликої правлячої еліти. Центральна влада здійснює значний контроль над політичною системою, часто без ефективного поділу влади або незалежних інститутів.

По-друге, авторитарні режими зазвичай обмежують політичні свободи та права громадян. Це може включати обмеження свободи слова, зібрань, об'єднань і преси. Опозиційні партії та організації громадянського суспільства можуть зазнавати репресій, цензури або інших форм контролю.

По-третє, авторитарні режими часто застосовують різні тактики для придушення інакомислення та збереження контролю. Це можуть бути свавільні

⁷¹ Levitsky S. Competitive authoritarianism: hybrid regimes after the Cold War / S. Levitsky, L. A. Way. – Cambridge: Cambridge University Press, 517.

арешти, стеження, залякування, переслідування або навіть насильство проти політичних опонентів, активістів, журналістів і правозахисників.

По-четверте, очевидно, авторитарним системам бракує надійних демократичних інститутів і механізмів підзвітності. Незалежна судова система, вільні та чесні вибори, механізми стримувань і противаг часто є слабкими або взагалі відсутні. Процеси прийняття рішень часто непрозорі, з обмеженою прозорістю та участю громадськості.

По-п'яте, деякі авторитарні режими культивують культ особи правлячого лідера, просуваючи образ верховної влади та непогрішності. Пропаганда, підконтрольні державі ЗМІ та маніпуляції з інформацією широко використовуються для формування громадської думки та підтримки наративу режиму.

Важливо зазначити, що авторитаризм може проявлятися в різних ступенях і формах, а конкретні характеристики можуть відрізнятися від режиму до режиму. Сучасні погляди на авторитаризм визнають різні способи консолідації влади, обмеження політичних свобод і придушення інакомислення в різних контекстах по всьому світу.

Обґрунтування приналежності росії до авторитарних країн

Ми можемо характеризувати росію як авторитарну країну через кілька ключових факторів, які збігаються з характеристиками авторитаризму, описаними вище.

По-перше, росія демонструє значну концентрацію влади в руках президента Владіміра Путіна та його близького кола політичних союзників. Путін міцно утримує владу вже понад два десятиліття, здійснюючи значний контроль над політичною системою, засобами масової інформації та ключовими інститутами. Така централізація влади обмежує політичний плюралізм і підриває ефективну систему стримувань і противаг.

По-друге, російський уряд запровадив заходи, що обмежують політичні свободи та утискають права громадян. Свобода вираження поглядів і преси

знає суттєвих обмежень, а незалежні ЗМІ стикаються з цензурою, залякуванням і закриттям. Опозиційні діячі та активісти, які критикують владу, часто зазнають переслідувань, свавільних арештів і судових переслідувань.

По-третє, в росії застосовуються різні тактики для придушення інакомислення і збереження контролю. Це включає переслідування політичних опонентів через політично мотивовані судові процеси, ув'язнення або примусове заслання. Яскравими прикладами є вбивство Бориса Немцова.

По-четверте, демократичні інститути в росії стикаються зі значними проблемами. Судовій владі бракує незалежності, і вона часто піддається політичному впливу. Вибори критикують за відсутність справжньої конкуренції, оскільки правляча партія контролює виборчий процес і обмежує участь опозиційних кандидатів. Організації громадянського суспільства стикаються з обмеженнями та переслідуваннями, що перешкоджає їхній здатності відстоювати права людини та демократичні цінності.

По-п'яте, лідерство Путіна асоціюється з культивованим культом особистості, що проектує образ сильного лідера і стверджує його незамінність для стабільності країни. Державні ЗМІ відіграють вирішальну роль у поширенні пропаганди, формуванні громадської думки та придушенні альтернативних точок зору.

По-п'яте, російський уряд здійснює значний контроль над економікою, причому державний вплив поширюється на основні галузі промисловості та ключові сектори економіки. Цей контроль пов'язаний з кумівством, корупцією та концентрацією багатства серед невеликої групи політичної еліти, що сприяє створенню середовища, яке перешкоджає чесній конкуренції та економічним можливостям.

По-шосте, росія відома своїм егативним ставленням до груп меншин, особливо, коли це стосується прав ЛГБТК+ та придушення інакомислення всередині цих спільнот. Анти-ЛГБТК+ законодавство та дискримінаційні практики сприяють створенню середовища, яке порушує права цих груп.

Ці фактори в сукупності створюють картину політичної системи в Росії, яка демонструє характеристики, що асоціюються з авторитаризмом. Концентрація влади, обмежені політичні свободи, придушення інакомислення, відсутність демократичних інститутів, культ особи, економічний контроль і дискримінаційні практики - все це сприяє сприйняттю Росії як авторитарної країни.

Отже, авторитарні режими характеризуються концентрацією влади, обмеженням політичних свобод, придушенням інакомислення, відсутністю демократичних інститутів, культивуванням культу особи, контролем над економікою та дискримінаційними практиками. Застосовуючи ці характеристики до росії, її можна вважати авторитарною державою через значну концентрацію влади під керівництвом однієї людини, обмеження політичних свобод, придушення інакомислення, відсутність демократичних інститутів, культ особи, державний контроль над економікою та дискримінаційні практики щодо груп меншин, таких як ЛГБТК+ спільнота.

РОЗДІЛ 2. Корупція як один з інструментів впливу авторитарних режимів на демократії

2.1 Засоби впливу авторитарних режимів на демократії і місце стратегічної корупції в цьому

Загальний погляд на інструменти впливу авторитарних режимів на демократичні країни

Торстен Беннер в статті «*An Era of Authoritarian Influence? How Democracies Should Respond*» пише про те, що авторитарні держави стають дедалі наполегливішими у своїх спробах впливати на західні демократії. Вони роблять це з кількох причин: для зміцнення власних режимів, підриву здатності західних держав протистояти авторитаризму та спрямування світу в бік нелібералізму.⁷²

Спроба росії вплинути на президентські вибори в США 2016 року є частиною ширшої схеми, хоча більшість аналітиків зображують її як виняткову подію. Авторитарний вплив, до якого причетна не лише росія, але й Китай та інші держави Азії, Африки та Близького Сходу, вплинув на багато західних демократій. Цей вплив виходить за рамки відкритого політичного втручання і пропагандистських кампаній, а також охоплює більш приховану діяльність через політичні партії, неурядові організації та бізнес.⁷³

Хоча деякі тактики, що застосовуються сьогодні (наприклад, оприлюднення компромату для підриву політичних цілей) нагадують ті, що використовувалися під час холодної війни, сучасні авторитарні держави володіють ширшим спектром інструментів. Вони використовують глибоку інтеграцію еліт та інститутів у західних економіках і використовують цифрові канали для поширення ідей та втручання в політичні процеси. Відкритість демократій до іноземного фінансування та ідей, готовність їхніх професійних класів співпрацювати з неліберальними клієнтами заради прибутку, а також

⁷² Benner T. An Era of Authoritarian Influence? How Democracies Should Respond [Електронний ресурс] / Thorsten Benner // Foreign Affairs. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2017-09-15/era-authoritarian-influence>.

⁷³ Там само.

вразливість їхніх політичних систем полегшують завдання авторитарних режимів.⁷⁴

Як наголошує Freedom House, за останні п'ятнадцять років автократи капіталізували власну політичну та економічну владу в умовах послаблення тиску з боку демократій, створивши для себе більш сприятливий міжнародний ландшафт. Метою цього альтернативного порядку є не служіння інтересам населення чи надання людям можливості покращити своє життя, а спільна зацікавленість автократів в тому, щоб мінімізувати зовнішній контроль за своїми зловживаннями і зберегти владу.⁷⁵

Наприклад, комуністична партія Китаю (КПК) відіграє важливу роль у просуванні автократичних норм. Експлуатуючи своє корисливе тлумачення державного суверенітету, партія прагне створити простір для того, щоб діючі уряди могли діяти без нагляду і не боятися наслідків. Вона представляє альтернативу демократіям як джерело міжнародної підтримки та інвестицій, допомагаючи автократам, які прагнуть зміцнити свої позиції, перейняти елементи моделі управління КПК і збагатити свої режими, нехтуючи при цьому такими принципами, як прозорість і чесна конкуренція. Водночас КПК використовує свій значний економічний вплив і навіть вдається до військових погроз, щоб придушити міжнародну критику власних порушень демократичних принципів і прав людини. Наприклад, вона карає уряди та іноземні організації, які виступають проти згортання громадянських свобод у Гонконзі або ставлять під сумнів її територіальні претензії.⁷⁶

У 2021 році КПК розширила межі допустимих висловлювань, використовуючи свою економічну та технологічну владу для тиску на уряди, міжнародні інституції та приватний сектор, щоб змусити їх повторювати бажані для неї наративи. Незважаючи на зростаючу кількість доказів причетності лідера

⁷⁴ Benner T. An Era of Authoritarian Influence? How Democracies Should Respond [Електронний ресурс] / Thorsten Benner // Foreign Affairs. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2017-09-15/era-authoritarian-influence>.

⁷⁵ The Global Expansion of Authoritarian Rule [Електронний ресурс] // Freedom House. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2022/global-expansion-authoritarian-rule>.

⁷⁶ Там само.

партії Сі Цзіньпіна та інших високопосадовців до планування і здійснення широкомасштабних злочинів проти людяності та актів геноциду проти етнічних меншин у Сіньцзяні, багато іноземних суб'єктів, включно з деякими демократичними країнами, приєдналися до позиції КПК.⁷⁷

У той час як авторитарні режими посилюють свій вплив і отримують не більше, ніж порожні засудження від урядів, які заявляють про захист прав людини, з'являється все більше доказів неліберальних тенденцій у демократичних країнах. Навіть у демократичному середовищі лідери з недемократичними нахилами та їхні прихильники працюють над зміною або маніпулюванням політичними системами. Вони експлуатують страх виборців перед змінами і підкреслюють невдачі попередніх адміністрацій. Вони пропагують ідею, що після приходу до влади вони несуть відповідальність лише перед власним електоратом, нехтуючи інтересами та добробутом інших сегментів суспільства. Таким чином, вони спотворюють довірені їм інституції, розмиваючи демократичні принципи плюралізму, рівності, підзвітності та фундаментальні засади управління і державної служби. Ця ерозія ставить під загрозу права і добробут усіх громадян.⁷⁸

Окрім цього, авторитарні держави уважно спостерігають за розбіжностями всередині та між демократіями і використовують їх, коли це можливо. У 2021 році білоруський режим сприяв переміщенню тисяч мігрантів, переважно з Іраку, до Мінська, а потім до кордонів країн ЄС, які надали притулок вигнаним білоруським опозиціонерам. Цей масовий приплив мігрантів призвів до мілітаризованої реакції, незаконних затримок і порушень процедур надання притулку з боку урядів Польщі, Латвії та Литви. Тисячі мігрантів опинилися в прикордонній зоні в складних погодних умовах, що призвело до численних смертей. Польський уряд вжив заходів для легалізації своєї практики виштовхування мігрантів, що суперечить як законодавству ЄС, так і міжнародному праву. Наприкінці року Європейська комісія запропонувала нові

⁷⁷ The Global Expansion of Authoritarian Rule [Електронний ресурс] // Freedom House. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2022/global-expansion-authoritarian-rule>.

⁷⁸ Там само.

правила, які можуть призвести до збільшення часу розгляду заяв про надання притулку, що потенційно може призвести до тривалого утримання під вартою та інших порушень прав. По суті, тиск з боку Мінська підштовхнув демократичні країни до дій, що суперечать їхнім цінностям, наражаючи їх на звинувачення в лицемірстві і створюючи розбіжності між критиками і захисниками їхньої реакції. Аналогічним чином, інші режими на периферії Європи, в тому числі в Марокко і Туреччині, застосовували подібну тактику, щоб домогтися поступок і розхитати демократичну солідарність всередині ЄС. Однак їхні зусилля були б марними, якби не вразливість самих демократій.⁷⁹

Авторитарні лідери більше не є ізольованими аутсайдерами у світі, що переходить до демократії. Замість цього вони активно співпрацюють один з одним, поширюючи нові форми репресій і чинячи опір демократичному тиску. Хоча багато демократичних країн реагують на фальшиві вибори і перевороти такими заходами, як санкції і призупинення допомоги, ефективність цих заходів була розмита автократичними альянсами.⁸⁰

У деяких випадках авторитарна допомога надається переважно у формі економічної підтримки. Наприклад, уряди росії, Китаю і Туреччини забезпечили торгівлю та інвестиції венесуельському режиму, протидіючи санкціям, запровадженим демократичними країнами через фальсифікацію виборів і репресії проти опозиції. Однак в інших випадках підтримка є більш прямою. Під час протестів проти фальсифікації виборів у Білорусі в 2020 році кремль відправив російських пропагандистів замість страйкуючих білоруських журналістів і запропонував своїм силовикам допомогу в насильницькому придушенні демонстрацій білоруською владою. Незважаючи на ув'язнення опозиційних кандидатів і жорсткі цензурні кампанії проти незалежних ЗМІ, російські спостерігачі за виборами вже визнали голосування достовірним.⁸¹

⁷⁹ The Global Expansion of Authoritarian Rule [Електронний ресурс] // Freedom House. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2022/global-expansion-authoritarian-rule>.

⁸⁰ Там само.

⁸¹ Там само.

Окрім опору міжнародному тиску, авторитарні уряди співпрацюють у транснаціональних репресіях, щоб змусити замовкнути опозицію у вигнанні. Вони використовують різні інструменти, такі як затримання, екстрадиція, зловживання Інтерполом, примус за дорученням і цифрове стеження. Хоча випадки погроз або фізичних нападів на дисидентів, які проживають у Сполучених Штатах і Європі, привертають значну увагу, більшість випадків транснаціональних репресій передбачають співпрацю між приймаючими країнами і країнами походження. Служби безпеки часто співпрацюють для затримання і транспортування активістів, а суди і міграційні служби задовольняють запити про екстрадицію або висилку.⁸²

Співпраця між авторитарними режимами також може поставити під загрозу цілі етнічні групи. Туреччина, яка колись була безпечним притулком для переслідуваного в Китаї уйгурського населення через їхню мовну і культурну схожість з турецьким народом, змінила свою позицію під тиском проблем в економіці і напружених відносин зі своїми традиційними демократичними союзниками. Турецька влада дедалі більше ускладнює для уйгурів отримання та збереження посвідки на постійне проживання, що призвело до утримання кількох сотень осіб у депортаційних центрах.⁸³

У своєму іншому звіті Freedom House наголошує на тому, що авторитарні режими з усіх регіонів світу співпрацюють, щоб консолідувати владу та посилити нападки на демократію і права людини. За останні 16 років політичні права і громадянські свободи неухильно скорочувалися в усьому світі, що викликає занепокоєння, що автократія може витіснити демократію як панівну модель управління.⁸⁴

Так, наприклад, в країнах і міжнародних організаціях послабилися гарантії проти зловживання владою і порушень прав людини, що завдало значного удару

⁸² The Global Expansion of Authoritarian Rule [Електронний ресурс] // Freedom House. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2022/global-expansion-authoritarian-rule>.

⁸³ Там само.

⁸⁴ Authoritarian Rule Challenging Democracy as Dominant Global Model [Електронний ресурс] // Freedom House. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://freedomhouse.org/article/new-report-authoritarian-rule-challenging-democracy-dominant-global-model>.

по основах і репутації демократії. У 2021 році загалом у 60 країнах спостерігалось погіршення ситуації з політичними правами та громадянськими свободами, тоді як лише у 25 країнах ситуація покращилася. Кількість країн, у яких відбулося чисте покращення у 2021 році, була найнижчою з початку поточного періоду глобального занепаду демократії. Станом на 2022 рік приблизно 38 відсотків населення світу проживало в країнах, які класифікуються як «невільні», що є найвищим показником з 1997 року. Лише двоє з кожних десяти людей проживають у країнах, що відносяться до категорії «вільних».⁸⁵

Використання корупції як інструменту національної стратегії

Ще одним інструментом впливу одних країн на інші, особливо авторитарних країн на демократії, є стратегічна корупція. Загалом, вона є одним з видів корупції і має ті самі форми, але різниця полягає в суб'єктах такої корупції (до цієї корупції залучені посадові особи різних країн, а не одної), а також у втратах, які зазнає держава, проти якої ця корупція застосовується — якщо корупція всередині держави завдає шкоди, по більшій мірі, економіці (хоча, звісно, страждають і інші сфери), то стратегічна корупція негативно впливає на політичні процеси, врядування, національну безпеку тощо.

Філіп Зеліков разом з колегами в статті «*The Rise of Strategic Corruption. How States Weaponize Graft*» пише про те, що якщо корупція і, зокрема, підкуп давно використовуються впливовими людьми задля отримання незаконних переваг, то якраз таки перетворення корупції на інструмент національної стратегії є новим явищем. Корупція тепер розглядається не просто як спосіб отримання матеріальної або нематеріальної незаконної вигоди, а як механізм впливу однієї країни на іншу та певна «зброя».⁸⁶

⁸⁵ Authoritarian Rule Challenging Democracy as Dominant Global Model [Електронний ресурс] // Freedom House. — 2022. — Режим доступу до ресурсу: <https://freedomhouse.org/article/new-report-authoritarian-rule-challenging-democracy-dominant-global-model>.

⁸⁶ The Rise of Strategic Corruption. How States Weaponize Graft [Електронний ресурс] / P. Zelikow, E. Edelman, K. Harrison, C. W. Gventer // Foreign Affairs. — 2020. — Режим доступу до ресурсу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-06-09/rise-strategic-corruption>.

В останні роки використання державами корупції в своїй зовнішній досягло широких масштабів і призвело до, можливо, непомітної, але значної зміни політики країн на міжнародній арені. Якщо раніше суперництво між державами точилося навколо ідеологій, сфер впливу та національних інтересів, а побічні платежі були просто однією з багатьох тактик, то зараз вони перетворились на основний інструмент національної стратегії та використовуються для отримання конкретних результатів політики та формування ширшого політичного середовища в країнах, на які ці інструменти направлені.⁸⁷

У статті «*Strategic Corruption Is a Security Threat*» стратегічна корупція являє собою зовнішньополітичний інструмент для дестабілізації суспільств та впливу на тих, хто приймає політичні та економічні рішення в цих суспільствах, для своєї власної вигоди. Якщо до цього стратегічна корупція розглядалась як один з інструментів зовнішньої політики, то тут вона вже подається як невійськова складова гібридних воєн.⁸⁸

Використання стратегічної корупції притаманне саме авторитарним країнам (яскравими прикладами цього є Росія і Китай), а жертвами такої корупції стають демократії. Це можна пояснити тим, що відносна відкритість та свобода демократичних країн робить їх особливо вразливим до такого роду шкідливого впливу, і авторитарні країни користуються цією «слабкістю».⁸⁹

Оксана Гус та Джозеф Позгай-Альварес в статті «*Strategic Corruption as a Threat to Security and the New Agenda for Anti-Corruption*»⁹⁰ пишуть про те, що стратегічна корупція являє собою відхід від традиційного

⁸⁷ The Rise of Strategic Corruption. How States Weaponize Graft [Електронний ресурс] / P. Zelikow, E. Edelman, K. Harrison, C. W. Gventer // Foreign Affairs. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-06-09/rise-strategic-corruption>.

⁸⁸ Rouvel M. R. Strategic Corruption Is a Security Threat [Електронний ресурс] / M. R. Rouvel, C. Kowalewski // 49Security – Режим доступу до ресурсу: <https://fourninesecurity.de/2022/11/30/strategic-corruption-is-a-security-threat>.

⁸⁹ Там само.

⁹⁰ Huss O. Strategic Corruption as a Threat to Security and the New Agenda for Anti-Corruption [Електронний ресурс] / O. Huss, J. Pozsgai-Alvarez // 2022 – Режим доступу до ресурсу: <https://www.corruptionjusticeandlegitimacy.org/post/strategic-corruption-as-a-threat-to-security-and-the-new-agenda-for-anti-corruption>.

розуміння корупційних практик, оскільки вона зміщує акцент з пошуку виключно незаконної економічної вигоди на використання асиметричних, міжнаціональних залежностей. Такий підхід ставить під загрозу політичну стабільність і обороноздатність країн-мішеней такої корупції.

Як зазначила колишня міністерка юстиції Грузії в одному з інтерв'ю, для В. Путіна, який нарікає на втрату росією контролю над країнами колишнього Радянського Союзу, найкращим методом відновлення цього домінування стала «стратегічна корупція». За її словами, в Грузії, Україні та інших країнах 22-річний режим В. Путіна переслідував цю мету так само, як він побудував авторитарну владу у себе вдома, використовуючи бізнес-монополії та таємне фінансування для створення мереж корумпованих бізнес-магнатів, які допомагають змінювати політику цих країн у відповідності до потреб кремля.⁹¹

О. Гус та Дж. Позгай-Альварес, наголошують на тому, що росія використовує різні механізми стратегічної корупції, які не обов'язково є незаконними, але, безумовно, нелегітимними, не тільки для здійснення впливу на пострадянські країни, а й на європейські країни (що потім так чи інакше відображається й на колишніх радянських країнах також). Далі ми розглянемо 4 основних механізми стратегічної корупції.⁹²

Першим і одним з явних методів стратегічної корупції є, як це називають О. Гус та Дж. Позгай-Альварес, «двері, що обертаються» між посадовими особами державного сектору та приватного сектору. Відомі політики ЄС отримують високі посади в стратегічних російських компаніях, використовуючи свої зв'язки та вплив для відстоювання російських національних інтересів. Показовим є приклад Герхарда Шредера, колишнього канцлера Німеччини, який приєднався до «Газпрому» як голова комітету акціонерів у раді директорів «Північного потоку», а згодом став головою наглядової ради російської

⁹¹ Ukraine: How to Oppose Russia's Weaponization of Corruption [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.usip.org/publications/2022/06/ukraine-how-oppose-russias-weaponization-corruption>.

⁹² Huss O. Strategic Corruption as a Threat to Security and the New Agenda for Anti-Corruption [Електронний ресурс] / О. Huss, J. Pozsgai-Alvarez // 2022 – Режим доступу до ресурсу: <https://www.corruptionjusticeandlegitimacy.org/post/strategic-corruption-as-a-threat-to-security-and-the-new-agenda-for-anti-corruption>.

державної енергетичної компанії «Роснефть». Незважаючи на спорадичну критику, лише в березні 2022 року Шредер зіткнувся з кримінальними звинуваченнями як призначений член Ради директорів «Газпрому».⁹³

Росія історично використовувала експорт газу та нафти як геостратегічний інструмент та засіб для тиску, а не просто як бізнес. У 2015 році, після вторгнення росії до Криму та окупації Донбасу, виникли побоювання, що проект «Північний потік-2» прокладе шлях для подальшої агресії проти України. Крім того, «Газпром» придбав до 25% німецьких газових сховищ і навмисно не заповнив їх на зиму 2021-22 років. Зростання цін на газ у Німеччині, посилене дефіцитом газу в сховищах, пояснює нерішучість Німеччини у запровадженні всеосяжних економічних санкцій проти російських компаній. Це також проливає світло на небажання запроваджувати ембарго на постачання енергоресурсів або відключати Росію від системи SWIFT.⁹⁴

Окрім цього, Українські та західні ЗМІ широко висвітлювали діяльність російської державної газової компанії «Газпром» протягом 1990-х років. Повідомлялося, що «Газпром» продавав газ певним особам в Україні, часто за заниженими цінами. Ці привілейовані особи потім перепродували газ за завищеними цінами, отримуючи значні прибутки. Українські олігархи, як і їхні російські колеги, скористалися цією можливістю для створення величезних бізнес-імперій, що охоплюють різні сектори, такі як банківська справа, телебачення та інші медіа-платформи.⁹⁵

Використовуючи свій значний вплив, багато з цих олігархів просували інтереси проросійських політиків в Україні. Такі політики, як колишній президент Віктор Янукович, прем'єр-міністр Павло Лазаренко та міністр енергетики Юрій Бойко, користувалися підтримкою цих бізнес-магнатів. Однак багато осіб з цього кола бізнесменів і політиків зіткнулися з судовими

⁹³ Huss O. Strategic Corruption as a Threat to Security and the New Agenda for Anti-Corruption [Електронний ресурс] / O. Huss, J. Pozsgai-Alvarez // 2022 — Режим доступу до ресурсу: <https://www.corruptionjusticeandlegitimacy.org/post/strategic-corruption-as-a-threat-to-security-and-the-new-agenda-for-anti-corruption>.

⁹⁴ Там само.

⁹⁵ Там само.

переслідуваннями, обвинувальними актами і засудженнями за звинуваченнями в корупції, висунутими проти них в Україні, Європі та США.⁹⁶

Другим механізмом є незаконне політичне фінансування. Росія підриває західні країни, незаконно фінансуючи європейські політичні партії, такі як Національний фронт у Франції, Альтернативу для Німеччини (АдН) в Німеччині та консерваторів у Великій Британії. Це підпадає під категорію «зловмисного фінансування», яке визначається як фінансування іноземних політичних партій, кандидатів, кампаній, добре пов'язаних еліт або політично впливових груп через непрозорі структури, призначені для приховування зв'язків з національною державою або її маріонетками. Ці популістські партії, що фінансуються російськими агентами, які видають себе за заможних підприємців чи філантропів, охоплюють весь політичний спектр. Вони підривають здатність ЄС запроваджувати санкції проти росії в Європейському парламенті та посилюють російську пропаганду, поширюючи дезінформацію серед своїх прихильників за кордоном.⁹⁷

Третім інструментом є відмивання грошей. Західні країни сприяли відмиванню грошей, приймаючи незаконні кошти від членів російської еліти, відомих як політично значущі особи (PEPs). Ця практика надала корумпованим політикам з авторитарних країн, таких як росія та Білорусь, доступ до привілеїв, таких як нерухомість і предмети розкоші, які зазвичай не доступні їхнім співвітчизникам або більшості громадян приймаючих країн. Існування таких практик викликає обурення як серед національної, так і серед іноземної аудиторії, яка вважає демократичних політиків лицемірними. Російські державні ЗМІ експлуатують корупцію приватних суб'єктів на Заході, применшуючи або приховуючи справжнє джерело цих незаконних активів.⁹⁸

⁹⁶ Huss O. Strategic Corruption as a Threat to Security and the New Agenda for Anti-Corruption [Електронний ресурс] / O. Huss, J. Pozsgai-Alvarez // 2022 — Режим доступу до ресурсу: <https://www.corruptionjusticeandlegitimacy.org/post/strategic-corruption-as-a-threat-to-security-and-the-new-agenda-for-anti-corruption>.

⁹⁷ Там само.

⁹⁸ Там само.

Незважаючи на тривалі дебати, всеосяжні правила ЄС, які ефективно забороняють відмивання грошей, досі не впроваджені в повному обсязі. Країни, які традиційно вітали російські активи за межами ЄС, такі як Швейцарія та Велика Британія, запровадили лише фрагментарні санкції проти олігархів та політично значущих осіб під сильним тиском громадськості.⁹⁹

Четвертим механізмом є корупція в судовій системі. Росія використовувала стратегічну корупцію для дестабілізації демократії в Україні з моменту здобуття нею незалежності. Це стало особливо очевидним у 2020 році, коли Вищий антикорупційний суд України продемонстрував зростаючу ефективність у боротьбі з корупцією. У відповідь на це Конституційний Суд у незаконний спосіб підірвав основи антикорупційного законодавства та практики. Не дивно, що багато суддів Конституційного Суду були викриті в конфлікті інтересів та явних зв'язках з Росією.¹⁰⁰

Як зазначає О. Гус та Дж. Позгай-Альварес, російська корупція завдає значної шкоди західним країнам і створює три основні виклики для демократій, пов'язаних з їхньою безпекою.¹⁰¹

По-перше, російська корупція збільшує витрати на запровадження санкцій проти Європи. Посилюючи фінансову залежність від Москви, російська корупція послаблює систему національної безпеки країн-мішеней. Це особливо очевидно в контексті односторонньої енергетичної залежності, яку росія культивує через європейські інфраструктурні проекти та лобістські мережі. Ця залежність збільшує ціну, яку європейські країни змушені платити при запровадженні санкцій.¹⁰²

По-друге, ця нездорова залежність сприяє запізнілій і фрагментарній реакції Заходу на повномасштабне вторгнення росії в Україну. Лише завдяки широкому громадському тиску та протестам західні країни врешті-решт

⁹⁹ Huss O. Strategic Corruption as a Threat to Security and the New Agenda for Anti-Corruption [Електронний ресурс] / О. Huss, J. Pozsgai-Alvarez // 2022 — Режим доступу до ресурсу: <https://www.corruptionjusticeandlegitimacy.org/post/strategic-corruption-as-a-threat-to-security-and-the-new-agenda-for-anti-corruption>.

¹⁰⁰ Там само.

¹⁰¹ Там само.

¹⁰² Там само.

запровадили економічні санкції. Однак навіть у країнах, де за опитуваннями громадської думки громадяни підтримують санкції, як-от у Німеччині, були випадки часткового відкату через сильну енергетичну залежність. Обмежена здатність діяти швидко і рішуче призвела до загибелі невинних людей і спричинила згубні екологічні та гуманітарні наслідки в Європі.¹⁰³

По-третє, російська корупція підриває демократію та підриває довіру. Прикладом цього є колишні європейські політики, такі як Шредер, які використовують свій соціальний і політичний вплив для просування російських інтересів. Такі дії викликають занепокоєння серед громадськості щодо того, чи служать рішення політиків на посаді іноземним або національним інтересам. Більше того, непропорційні привілеї, якими користуються олігархи в західних країнах, породжують розчарування серед громадян ліберальних демократій, що ще більше підриває довіру до демократичних інститутів.¹⁰⁴

Загалом, російська корупція створює не лише економічні та фінансові ризики, але й суттєві виклики безпеці та демократії для західних країн. Подолання та пом'якшення цих загроз вимагає узгоджених зусиль, спрямованих на боротьбу з незаконними фінансовими потоками, посилення заходів прозорості та підзвітності, а також зміцнення стійкості демократичних інститутів до зовнішнього впливу.

Отже, корупція стала важливим інструментом авторитарних режимів, зокрема росії, для розхитування демократії в інших країнах. Використання корупції як механізму впливу та інструменту національної стратегії має назву стратегічної корупції і набуває все більшої поширеності. Авторитарні держави використовують вразливі місця демократичних для проникнення в інституції та маніпулювання політичними процесами. Тактики, що використовуються,

¹⁰³ Huss O. Strategic Corruption as a Threat to Security and the New Agenda for Anti-Corruption [Електронний ресурс] / O. Huss, J. Pozsgai-Alvarez // 2022 — Режим доступу до ресурсу: <https://www.corruptionjusticeandlegitimacy.org/post/strategic-corruption-as-a-threat-to-security-and-the-new-agenda-for-anti-corruption>.

¹⁰⁴ Там само.

включають в себе надання високих посад в російських приватних компаніях в обмін на просування інтересів росії нарівні європейських країн, незаконне політичне фінансування, відмивання грошей та вплив на судову систему. Вони розхитують обороноздатність, ставлять під загрозу політичну стабільність і підривають обороноздатність демократичних країн, в тому числі і України.

2.2 Корупція як один з інструментів росії для розхитування демократії в Україні

Вплив на українських політиків збоку росії

24 лютого 2022 року в своєму зверненні до початку повномасштабного вторгнення росії в Україну Володимир Путін згадав антикорупційну систему України, зокрема Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК), Національне антикорупційне бюро (НАБУ), Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру (САП) та Вищий антикорупційний суд (ВАКС). Тоді він наголошував, що ці органи контролюються західними країнами, зокрема США під приводом боротьби з корупцією, але рівень корупції не знижується, а навпаки — стає вищим.¹⁰⁵ Сприймати слова Путіна серйозно не є хорошою тактикою, але його «занепокоєння» зростанням корупції в Україні є іронічним з огляду на те, що росія, як ніхто інший, була зацікавленою в корупції в Україні, підживлювала її та змальовувала Україну як «колиску корупції».

Не дивлячись на те, що на сьогоднішній день не існує офіційних тверджень щодо того, що росія була причетною до фінансування діяльності проросійських політичних сил та конкретних проросійських політиків на території України, в цій частині ми припускаємо, що існування і діяльність цих партій могла бути результатом цього або інших дій, які ми можемо віднести до стратегічної корупції. Для підтвердження цього ми можемо спиратися на декілька фактів.

¹⁰⁵ Ukraine: How to Oppose Russia's Weaponization of Corruption [Електронний ресурс]. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.usip.org/publications/2022/06/ukraine-how-oppose-russias-weaponization-corruption>.

По-перше, деякі з колишніх українських політиків, що діяли на території України до 24 лютого 2022 року, були напряму пов'язані з росією, зокрема з В. Путіним. Найвідомішим прикладом є Віктор Медведчук, кум В. Путіна та один з керівників забороненої наразі в Україні партії «Опозиційна платформа — За життя».

У жовтні 2021 року Служба безпеки України (СБУ) оголосила В. Медведчуку підозру в державній зраді та сприянню тероризму. Розслідування розкрило дії, спрямовані на підлив енергетичної незалежності України. Справа полягала в тому, що після окупації росією частини Донбасу Україна опинилася перед загрозою енергетичної кризи. Щоб пом'якшити її наслідки, Україною було прийнято рішення закуповувати вугілля на світовому ринку, зокрема в Південній Африці, однак росія мала намір зірвати ці контракти і перешкодити Україні зміцнити свою енергетичну незалежність. Як наслідок, Медведчук, який нібито виступав посередником, вступив у змову з українськими високопосадовцями з метою перешкодити поставкам вугілля з ПАР, використовуючи свої посади в Національному банку та правоохоронних органах. В результаті контракти були зірвані, що призвело до масових віялових відключень електроенергії в Україні.¹⁰⁶

Згодом Медведчук сприяв незаконним схемам постачання вугілля з тимчасово окупованих територій на українські державні підприємства. Тодішній Голова СБУ назвав ці дії державною зрадою, стверджуючи, що окремі українські політики та високопосадовці стали на бік росії під час війни, нехтуючи інтересами України та беручи участь у спільній незаконній діяльності з терористами.¹⁰⁷

СБУ та Генеральна прокуратура оприлюднили аудіозаписи, які підтвердили існування «вугільної схеми» та зацікавленість в ній російської влади. Експертизи підтвердили причетність Медведчука до цих записів, на яких він спілкувався з представниками російської влади, обговорюючи реалізацію

¹⁰⁶ Нардепу Медведчуку оголошено нову підозру про державну зраду та сприяння тероризму [Електронний ресурс] // Служба Безпеки України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://ssu.gov.ua/novyny/nardepu-medvedchuku-oholosheno-novu-pidozru-pro-derzhavnu-zradu-ta-spryannia-teroryzmu>.

¹⁰⁷ Там само.

незаконних схем. У цих розмовах Медведчук нібито стверджував, що має гарантії від вищих посадових осіб України.¹⁰⁸

Одним з аспектів схеми був відбір двох майже непрацюючих вугільних підприємств на окупованих територіях за сприяння наближеної до Медведчука особи. Керівниками цих підприємств були призначені представники «Л/ДНР», окрім цього були відкриті банківські рахунки та укладені контракти на постачання вугілля. Ці дії координувалися, в тому числі, з ватажками бойовиків. За оцінками правоохоронних органів, через цю операцію проросійські терористи отримали понад 200 мільйонів гривень фінансування.¹⁰⁹

Окрім цього, В. Медведчуку та іншому народному депутату ВРУ Тарасу Козаку було висунуто підозру у скоєнні державної зради та спробі експлуатації національних ресурсів у тимчасово окупованому росією Криму. Служба безпеки України зібрала вагомі докази їхньої протиправної діяльності та співпраці з країною-агресоркою.

За даними слідства, у 2015 році В. Медведчук та Т. Козак вступили в змову з високопосадовцем російського уряду з метою видобутку корисних копалин на шельфі Чорного моря, який входить до морської економічної зони України, але наразі перебуває під російською окупацією. Ця схема включала незаконну перереєстрацію юридичних осіб та залучення українських політиків до розробки окупованої території, що фактично сприяло державі-агресорці у захопленні ресурсів. Ці дії становили шкоду економічній безпеці України, а також сприяли розкраданню національних активів та пособництв іноземній державі.

Інший аспект кримінального провадження стосується передачі російським спецслужбам інформації з обмеженим доступом, у тому числі державної таємниці. Як повідомляється, у серпні 2020 року В. Медведчук передав Т. Козаку, який на той час перебував у росії, конфіденційну інформацію про дислокацію, особовий склад та боєготовність прихованої військової частини

¹⁰⁸ Там само.

¹⁰⁹ Нардепу Медведчуку оголошено нову підозру про державну зраду та сприяння тероризму [Електронний ресурс] // Служба Безпеки України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://ssu.gov.ua/novyny/nardepu-medvedchuku-oholosheno-novu-pidozru-pro-derzhavnu-zradu-ta-spryannia-teroryzmu>.

Збройних сил України (ЗСУ). Метою цієї передачі було забезпечення спецслужб Російської Федерації чутливими розвідувальними даними.

СБУ також розслідувало підривну діяльність проти України, зокрема, пов'язану з розробкою антиукраїнського проекту «Промінь». Хоча спочатку він був представлений як організація, завданням якої є моніторинг українців, які працюють або навчаються в Росії, його справжньою метою було створення інфраструктури впливу на користь Росії. За допомогою цього механізму «Промінь» збирає вперсональні дані українців, здійснював вербування, впливав на внутрішню політику та поширював пропаганду. По суті, це антиукраїнський проект, покликаний підірвати інтереси України.¹¹⁰

Окрім всього, що зазначено вище, Медведчук був власником телевізійного каналу «112», який відомий поширенням антиукраїнських та проросійських наративів. Це відсилає нас до наступного, другого пункту.

Отже, по-друге, за даними моніторингу проросійських дезінформаційних наративів проведеного «Детектор.Медіа»¹¹¹, заборонена на території України проросійська партія «ОПЗЖ» була головним джерелом просування російської пропаганди в українському медіа-просторі.

Після одного з візитів В. Медведчука до Росії, де він зустрівся з В. Путіним в українському медіа-полі стався «сплеск» повідомлень, які просували наратив щодо того, що «Україну врятує дружба з Росією». Окрім цього, проросійські ЗМІ розгорнули кампанію на підтримку негайної закупівлі російської вакцини від коронавірусу.¹¹²

Переважним наративом, який набув популярності, був наратив про те, що Україна є невдалою державою (failed state), який також часто супроводжувався твердженням, що Україна є нацистською державою. Наратив про нацизм

¹¹⁰ Нардепам Медведчуку та Козаку оголошено про підозру за державну зраду [Електронний ресурс] // Служба Безпеки України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://ssu.gov.ua/novyny/nardepam-medvedchuku-ta-kozaku-oholosheno-pro-pidozru-za-derzhavnu-zradu>.

¹¹¹ Закусило М. Головним джерелом проросійської пропаганди в українських медіа виступає «Опозиційна платформа – За життя» – моніторинг [Електронний ресурс] / Мар'яна Закусило // Детектор.Медіа. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://detector.media/infospace/article/181790/2020-10-22-golovnym-dzherelom-prorosiyskoi-propagandy-v-ukrainskykh-media-vystupaie-opozytsiyna-platforma-za-zhyttva-monitoring/>.

¹¹² Там само.

обертався навколо трьох ключових елементів: нібито утиски російськомовних, нестримний радикалізм, включно з антисемітизмом, і так зване переписування історії. За словами експерта, якого цитує «Детектор медіа», деякі місцеві телеканали, наприклад, у Кривому Розі, показували сюжети про те, як місцева влада вшановує ветеранів, водночас звинувачуючи центральну владу у спотворенні історії. Важливо звернути увагу на те, що такі самі наративи поширює і російська влада — В. Путін використовує такі ж самі формулювання для обґрунтування нападу росії на територію України.¹¹³

Окрім цього, «Детектор.Медіа» було виокремлено низку найпоширеніших проросійських наративів в українських медіа:

- «Коаліція війни» замість «колективного Зеленського» — створення нового «уявного ворога», до якого, окрім «Слуги народу», увійшли проукраїнські партії, зокрема «Європейська солідарність»;
- «Володимир Зеленський і Петро Порошенко - таємні друзі» — цю версію часто поєднували з попередньою;
- «Вбивства опозиціонерів» — напад на кандидата на голову ОТГ на Закарпатті від ОПЗЖ, який помер невдовзі після нападу, подавався саме в такому світлі;
- «Захід боїться тандему Путін-Медведчук» — цей наратив набув поширення після зустрічі двох політиків у Москві;
- «Є лише один план - мирний план Медведчука»;
- «Україна стає британською колонією» — ця теза була підкріплена фейковою історією про будівництво британської військової бази під Миколаєвом, а насправді йшлося про модернізацію української військової бази в Очакові за британської допомоги;
- «Зеленський пожертвує пенсіонерами, щоб не платити пенсії»;

¹¹³ Нардепам Медведчуку та Козаку оголошено про підозру за державну зраду [Електронний ресурс] // Служба Безпеки України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://ssu.gov.ua/novyny/nardepam-medvedchuku-ta-kozaku-oholosheno-pro-pidozru-za-derzhavnu-zradu>.

- «Україні домінує антисемітизм» — посилення іншого наративу про те, що Україна є нацистською державою.
- «Українські військові грабують і принижують цивільне населення в Донецьку»;
- «Захід відмиває гроші через антикорупційні органи в Україні».¹¹⁴

Партія ОПЗЖ та проросійські ЗМІ також активно працювали над тим, щоб зобразити владу як таку, що переслідує опозицію, і делегітимізувати майбутні результати виборів. Дані моніторингу показують, що поширення пропагандистських матеріалів зростало під час агітаційних поїздок лідерів партій до окремих регіонів.¹¹⁵

Загальноукраїнські новинні ресурси часто передруковували контент проросійських регіональних ЗМІ, який потім поширювався в соціальних мережах як власний. Регіональні ЗМІ, афілійовані з ОПЗЖ, переважно публікували проросійські наративи, приховано агітуючи за партію. Особливими регіональними центрами проросійської пропаганди був «Таймер» в Одесі, «Херсон.life» в Херсоні, «Агентство новостей Харьков» та, на той момент, херсонський блогер і майбутній колишній гауляйтер Кирило Стремоусов.¹¹⁶

По-третє, як було сказано раніше в статті О. Гус та Дж. Позгай-Альвареза, з метою дестабілізації демократичних інституцій в Україні росія вдавалась до тиску на судову систему України. Особливо очевидним це стало у 2020 році, під час конституційної кризи в Україні, коли Конституційний Суд України в незаконний спосіб підірвав основи антикорупційного законодавства та практики.¹¹⁷ Це так само не було зроблено без впливу представників проросійських партій у ВРУ.

¹¹⁴ Нардепам Медведчуку та Козаку оголошено про підозру за державну зраду [Електронний ресурс] // Служба Безпеки України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://ssu.gov.ua/novyny/nardepam-medvedchuku-ta-kozaku-oholosheno-pro-pidozru-za-derzhavnu-zradu>.

¹¹⁵ Там само.

¹¹⁶ Там само.

¹¹⁷ Huss O. Strategic Corruption as a Threat to Security and the New Agenda for Anti-Corruption [Електронний ресурс] / О. Huss, J. Pozsgai-Alvarez // 2022 – Режим доступу до ресурсу: <https://www.corruptionjusticeandlegitimacy.org/post/strategic-corruption-as-a-threat-to-security-and-the-new-agenda-for-anti-corruption>.

Влітку 2020 року Національне антикорупційне бюро України (НАБУ) оприлюднило записи, нібито зроблені в кабінеті голови Окружного адміністративного суду Києва Павла Вовка. Ці записи свідчать про те, що П. Вовк та інші судді брали участь у змовах з метою впливу на різні суди та органи суддівського врядування, навіть вихваляючись своїм контролем над двома судами - Окружним та Конституційним. Незважаючи на обурення громадськості та подальше кримінальне розслідування, Вища рада правосуддя одноголосно відмовилася відсторонити цих суддів.¹¹⁸

Восени 2020 року ситуація набула подальшого негативного розвитку. У жовтні Конституційний Суд України ухвалив рішення, яке зруйнувало важливий елемент антикорупційної інфраструктури країни — декларування. У рішенні зазначалося, що особи, які надають неправдиву інформацію в деклараціях про майно, більше не підлягатимуть кримінальній відповідальності. Крім того, суд значно обмежив повноваження НАЗК та вилучив систему декларування активів з-під громадського контролю. Ці дії суперечили закону і не були належним чином обґрунтовані. Більше того, Конституційний Суд вийшов за межі свого конституційного подання, навіть скасувавши деякі антикорупційні норми, які не перебували на розгляді.¹¹⁹

Основним для нас тут є те, що подання до Конституційного Суду було ініційоване 47 проросійськими депутатами Верховної Ради України. Можна припускати, що їхньою основною метою була не пряма атака на антикорупційну архітектуру України, а спроба підірвати відносини між Україною та її західними партнерами, які вважають боротьбу з корупцією фундаментальною передумовою для продовження співпраці та підтримки на шляху інтеграції України до євроатлантичних інституцій.¹²⁰

¹¹⁸ Huss O. Strategic Corruption as a Threat to Security and the New Agenda for Anti-Corruption [Електронний ресурс] / O. Huss, J. Pozsgai-Alvarez // 2022 — Режим доступу до ресурсу: <https://www.corruptionjusticeandlegitimacy.org/post/strategic-corruption-as-a-threat-to-security-and-the-new-agenda-for-anti-corruption>.

¹¹⁹ Там само.

¹²⁰ Там само.

Рішення Конституційного Суду розпалило політичну кризу в Україні, підкресливши масштаби проблеми, яку становить нереформована судова система країни. Ця ситуація виходить за рамки спротиву закоренілих еліт України проти програми реформ, яка загрожує їхньому домінуванню. Як пише Михайло Жернаков в статті «*It's time to start treating Ukraine's corrupt judiciary as a criminal syndicate*», олігархічні групи, які брали участь в цій «контрреволюції в судах», активно співпрацювали з Кремлем з метою дестабілізації української державності.¹²¹

По-четверте, за словами Христо Грозьєва, генерального директора Bellingcat, з 2014 року Росія інвестувала мільярди доларів у створення мережі проросійських політиків та лідерів громадської думки в Україні. Однак, незважаючи на виділені значні фінансові ресурси, Грозьєв стверджує, що ці зусилля були в основному безуспішними. Кошти, виділені на ці цілі, були значними, вони становили мільярди доларів, а не рублів. Грозьєв заявив, що до цієї операції було залучено приблизно 150-160 високооплачуваних офіцерів Федеральної служби безпеки Росії (ФСБ). Кожен з них мав необмежений бюджет для вербування осіб на різних рівнях в Україні.¹²²

Незважаючи на значні фінансові та кадрові ресурси, вкладені в цю операцію, існуюча агентура, відповідальна за її проведення, не дала бажаних результатів. Грозьєв зазначив, що навіть українські агенти, які прийняли гроші, зрештою відмовилися від своїх російських кураторів.¹²³

У листопаді 2021 року президент В. Зеленський публічно визнав, що володіє інформацією про підготовку державного перевороту в Україні за участю

¹²¹ Zhernakov M. It's time to start treating Ukraine's corrupt judiciary as a criminal syndicate [Електронний ресурс] / Mykhailo Zhernakov // Atlantic Council. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/its-time-to-start-treating-ukraines-corrupt-judiciary-as-a-criminal-syndicate/>.

¹²² «З 2014 року РФ витратила мільярди доларів на держпереворот в Україні, проте кошти осіли у кишнях» – Христо Грозьєв [Електронний ресурс] // Букви. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://bykvu.com/ua/bukvy/z-2014-roku-rf-vytratyla-miliardy-dolariv-na-derzhperevorot-v-ukrainy-prote-koshty-osily-u-kysheniakh-khrysto-hroziev/>.

¹²³ Там само.

осіб, пов'язаних з росією. Це викриття підкреслило існуючі проблеми національної безпеки України.¹²⁴

Спираючись на аргументи, наведені вище, ми можемо припускати, що росія використовувала фінансовий або будь-який інший вплив на українських політиків та політичні сили для просування своїх наративів та своєї антиукраїнської політики.

Фінансування іноземних політиків

Важливою для росії мішенню є не тільки українські політики, а й іноземні. Фінансування посадовців в країнах Європи та США створювало загрозу не тільки світовій демократії загалом, а й конкретно демократії в Україні, адже, маючи світову підтримку, росії було б легше проводити свою антиукраїнську політику.

Росія активно докладає зусиль для підризу стабільності всередині Європейського Союзу, використовуючи різні стратегії, одна з яких передбачає просування проросійських фракцій до влади в європейських країнах. Цей зовнішній вплив став все більш очевидним, особливо в таких країнах, як Польща, Угорщина, Болгарія, Латвія та Естонія, де зростала концентрація неурядових організацій (НУО) та політичних партій, що відстоюють російські інтереси.¹²⁵

У Франції Марін Ле Пен, лідерка партії «Національний фронт», приєдналася до проросійського порядку денного. Під час виборів 2017 року її партія отримала від російського банку кредит у розмірі 9 мільйонів євро, а її передвиборча кампанія закликала до виходу Франції з Європейського Союзу. У Німеччині також спостерігаються відкриті прояви проросійських настроїв через партію «Альтернатива для Німеччини», яка має представництво в парламенті. Ця партія активно виступала за скасування санкцій, накладених на Росію, а під час

¹²⁴ Солоніна Є. Зеленський і «державний переворот»: що може статися і до чого тут Росія і Ахметов? share Зеленський і «державний переворот»: що може статися і до чого тут Росія і Ахметов? [Електронний ресурс] / Євген Солоніна // Радіо Свобода. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.radiosvoboda.org/a/zelensky-akhmetov-borotba-perevorot-rossiya/31585650.html>

¹²⁵ Яценко Л. Друзі Кремля: проросійські партії в Європі та їх небезпека для України [Електронний ресурс] / Лілія Яценко // Факти. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://fakty.com.ua/ua/svit/20181011-druzi-kremlya-prorosijski-partiyi-v-yevropi-ta-yih-nebezpeka-dlya-ukrayiny/>.

виборів 2016 року в німецьких ЗМІ з'явилися повідомлення про фінансову підтримку з боку російського уряду.¹²⁶

Крім того, один з президентів Чехії Мілош Земан не приховував своїх дружніх стосунків з В. Путіним. М. Земан відкрито критикував санкції проти росії і навіть запропонував виплатити Україні фінансову компенсацію за анексію Криму, фактично пробачивши росію за її дії.¹²⁷

Також існують припущення, що угорський уряд отримував фінансову підтримку від кремля в обмін на розпалювання конфлікту з Україною. Зокрема, стверджується, що Росія була готова виділити Угорщині 10 мільярдів євро на будівництво ядерних реакторів за російськими технологіями. Можна припустити, що це фінансування було формою підкупу угорської політичної еліти. Окрім цього, існує думка, що до початку повномасштабної війни росії проти України росія обговорювала з Угорщиною перспективу поділу України.¹²⁸

Як було сказано раніше, росія використовувала свій експорт газу та нафти як інструмент геополітичного впливу. Яскравим прикладом став 2015 рік, коли після вторгнення росії до Криму і Донбасу та подальшої окупації цих територій, виникли занепокоєння щодо проекту «Північний потік-2» та його сприяння подальшій агресії росії проти України. Інший аспект, до якого слід повернутися, - придбання «Газпромом» до 25% німецьких газосховищ, навмисне залишивши їх незаповненими взимку 2021-22 років. Це в поєднанні зі стрибком цін на газ у Німеччині через дефіцит газу в сховищах негативно вплинуло на рішучість Німеччини щодо запровадження всеосяжних економічних санкцій проти російських компаній, накладення енергетичного ембарго або припинення доступу росії до системи SWIFT.¹²⁹

¹²⁶ Там само.

¹²⁷ Яценко Л. Друзі Кремля: проросійські партії в Європі та їх небезпека для України [Електронний ресурс] / Лілія Яценко // Факти. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://fakty.com.ua/ua/svit/20181011-druzi-kremlya-prorosijski-partiyi-v-yevropi-ta-yih-nebezpeka-dlya-ukrayiny/>.

¹²⁸ Яценко Л. Чи існує штраф за подвійне громадянство та проплачена агресія Угорщини [Електронний ресурс] / Лілія Яценко // Факти. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20181002-chy-isnuye-shtraf-za-podvijne-gromadyanstvo-ta-proplochena-agresiya-ugorshhyny/>.

¹²⁹ Huss O. Strategic Corruption as a Threat to Security and the New Agenda for Anti-Corruption [Електронний ресурс] / О. Huss, J. Pozsgai-Alvarez // 2022 – Режим доступу до ресурсу:

Окрім цього, за даними The Washington Post, з 2014 року росія таємно спрямувала понад 300 мільйонів доларів іноземним політичним партіям і кандидатам у більш ніж двох десятках країн з метою впливу на політичні події за межами росії та просування інтересів кремля. В огляді, підготовленому на замовлення адміністрації Дж. Байдена, підкреслюється, що Москва планувала виділити додаткові сотні мільйонів доларів на послаблення демократичних систем і підтримку глобальних політичних сил, які відповідають її порядку денному.¹³⁰

The Washington Post, посилаючись на свої надійне джерело в адміністрації Байдена, стверджує, що уряд США виявив збільшення російського прихованого політичного фінансування у 2014 році. Однак у звіті не йшлося конкретно про російську діяльність на території США.

Американські спецслужби та двопартійне розслідування Сенату раніше дійшли висновку, що росія під керівництвом президента Володимира Путіна розпочала кампанію з втручання у президентські вибори 2016 року на підтримку тодішнього кандидата Дональда Трампа.

Оприлюднення деталей щодо ймовірної кампанії політичного впливу Кремля збігається з розширенням військової підтримки Сполученими Штатами України у війні з росією. З початку 2022 року Білий дім неодноразово розсекречував розвідувальні дані, пов'язані з намірами і діями Москви щодо України. Це є частиною зусиль, спрямованих на протидію амбіціям Путіна в регіоні та протидію тому, що американські чиновники називають російськими дезінформаційними операціями.¹³¹

Згідно з телеграмою, наданою офіційними особами, російське політичне фінансування іноді контролюється російськими урядовцями та законодавцями, а також такими органами, як Федеральна служба безпеки Росії (ФБР). У демарші

<https://www.corruptionjusticeandlegitimacy.org/post/strategic-corruption-as-a-threat-to-security-and-the-new-agenda-for-anti-corruption>.

¹³⁰ Ryan M. Russia spent millions on secret global political campaign, U.S. intelligence finds [Електронний ресурс] / Missy Ryan // The Washington Post. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/09/13/united-states-russia-political-campaign/>.

¹³¹ Там само.

також були названі імена російських олігархів, зокрема Євгена Пригожина та Олександра Бабакова, які, як стверджується, були залучені до схем фінансування. Є. Пригожин був звинувачений американськими чиновниками у 2018 році у спробі втручання у вибори в США 2016 року. Він пов'язаний з приватною військовою фірмою «Вагнер» і розшукується ФБР. Бабаков — російський депутат, який фінансував ультраправу партію у Франції. У телеграмі також підкреслюється, що Москва використовувала криптовалюту, готівку і подарунки, часто використовуючи рахунки і ресурси російських посольств, щоб впливати на політичну ситуацію в інших країнах.

За даними порталу «Крим.Реалії»¹³², було виявлено спроби росії підкупити європейських чиновників, щоб домогтися визнання анексії Криму та зняття санкцій. Згідно з розслідуванням, європейські депутати могли отримати до 20 000 євро за прийняття проросійських резолюцій у своїх парламентах.

Слідство вивчило витік електронних листів Саркіса Мірзаханяна, співробітника апарату Державної Думи, який займався координацією з європейськими політиками. Як повідомляється, С. Мірзаханян займався такою діяльністю, як проплачені публікації в українських і російських ЗМІ, наймання блогерів, організація проросійських мітингів і налагодження зв'язків з політиками в різних європейських країнах.¹³³

Метою цієї діяльності було просування проросійського порядку денного в європейських парламентах. Наприклад, у квітні 2016 року Рада італійського регіону Венето представила проект резолюції, ініційований депутатом Стефано Вальдегамбері, про визнання Криму російським і скасування санкцій. Резолюцію підтримали 27 членів Ради Венето.

У червні 2016 року С. Мірзаханян згадував про «план дій» під назвою «Резолюції в Австрії та Італії». За даними слідства, в цьому плані зазначалося, що тепер резолюція буде подана на розгляд італійського Сенату, а

¹³² Росія підкупувала політиків у Європі, щоб досягти визнання анексії Криму — розслідування [Електронний ресурс] // Крим.Реалії. — 2023. — Режим доступу до ресурсу: <https://ua.krymr.com/a/news-rosia-evropa-sanktsii/32254501.html>.

¹³³ Там само.

відповідальним за неї буде сенатор Паоло Тосато з правої партії «Ліга Півночі». Слідчі стверджують, що в документі було зазначено: «20 000 євро + 20 000 євро (депозит), у разі успішного голосування + 15 000 євро за кожен випадок». Незабаром після цього П. Тосато вніс проект резолюції до Сенату Італії, але 27 червня він був відхилений.¹³⁴

Аналогічні оцінки були знайдені в електронних листах С. Мірзаханяна для внесення аналогічної резолюції до австрійського парламенту, з сумою «20 000 євро, у разі успішного голосування +15 000 євро в кожному випадку». Виконавцем був призначений депутат Йоганнес Хюбнер з Австрійської партії свободи. Хоча Й. Хюбнер представив аналогічну резолюцію в червні 2016 року, вона не отримала достатньої підтримки більшості депутатів.¹³⁵

Розслідування також виявило в електронних листах С. Мірзаханяна «плани дій» для Латвії, Греції та Парламентської асамблеї Ради Європи (ПАРЄ). Однак, як підкреслюється, найбільш успішним зусиллям кремлівських політтехнологів вдалося досягти на Кіпрі, де парламент підтримав аналогічну резолюцію в липні 2016 року.¹³⁶

Хоча в цій частині мова йде не про фінансування росією безпосередньо українських політиків, стає очевидним, що Росія прагнула виростити прихильників у європейських країнах з наміром отримати умовний дозвіл на просування своєї політики, в тому числі щодо України. Наслідки цих зусиль очевидні навіть сьогодні, зокрема, у відверто проросійській позиції, яку зайняв угорський уряд.¹³⁷

Отже, використання Росією корупції для дестабілізації демократії в Україні є багатогранною стратегією, яка включає в себе вплив на українських політиків, просування проросійських наративів через ЗМІ, підрив

¹³⁴ Росія підкуповувала політиків у Європі, щоб досягти визнання анексії Криму – розслідування [Електронний ресурс] // Крим.Реалії. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://ua.krymr.com/a/news-rosia-evropa-sanktsii/32254501.html>.

¹³⁵ Там само.

¹³⁶ Там само.

¹³⁷ Там само.

антикорупційних інституцій та фінансування іноземних політиків, які симпатизують інтересам росії. Приклад діяльності В. Медведчука в Україні, представника проросійської партії, який працював в інтересах росії, ілюструє загрозу впливу на внутрішню політику України. Більше того, поширення проросійських пропагандистських наративів і фінансування політиків у Європі та США у поєднанні з використанням експорту газу як геополітичного інструменту підкреслюють масштаби російської кампанії впливу.

РОЗДІЛ 3. Посилення демократичних інституцій та запобігання стратегічній корупції

3.1 Внутрішні фактори, що сприяли розхитуванню демократії в Україні, та рекомендації щодо їхнього усунення

Розбудова та посилення демократії є важливим для запобігання впливу стратегічної корупції на неї. Оскільки усталені та стабільні демократичні держави ефективніше борються з корупцією, а її вплив не є настільки руйнівним, яким він є для нестабільних або транзитних демократій. На основі попереднього розділу цієї роботи ми можемо виокремити кілька прогалин в українській політиці, які могли потенційно стати причиною появи влазливих місць, що були використані Росією.

Важливим моментом є медійний ландшафт України до 24 лютого 2022 року. Медіа відіграють вирішальну роль в формуванні громадської думки, інформуванні громадян та просуванні здорового демократичного дискурсу. Однак наявність проросійських ЗМІ, які упереджено висвітлювали події та займалися пропагандою, ставить під сумнів точність та об'єктивність інформації, що поширюється серед громадськості. Вплив проросійських наративів на громадську думку також ставить під загрозу національний дискурс.

Окрім цього, наявність ЗМІ на кшталт «112», що просували російські наративи та мали свою аудиторію серед українців, підкреслює недостатній рівень медіаграмотності серед населення та важливість її підвищення. Громадяни повинні мати навички критичного мислення, щоб оцінювати та орієнтуватися в різних джерелах інформації.

Для вирішення цих завдань можна зосередити зусилля на посиленні регулювання медіа та просуванні медіаграмотності. Це може включати розробку та впровадження нормативно-правової бази, що забезпечує справедливе та неупереджене висвітлення подій, заохочення прозорості у сфері власності ЗМІ, підтримку незалежної журналістики, сприяння ініціативам з перевірки фактів та інтеграцію навчання медіаграмотності у шкільні програми. Розвиваючи медіа-ландшафт, який цінує точність, плюралізм та етичне висвітлення подій, Україна

може покращити інформаційне середовище та зміцнити свою демократичну стійкість.

Іншим важливим моментом є питання боротьби з корупцією в Україні загалом. Воно має вирішальне значення для забезпечення прозорості, підзвітності та верховенства права. На основі попереднього підрозділу можна виділити декілька прогалин.

По-перше, це вплив на судову владу та їх безкарність суддів. Незалежність судової влади є фундаментальною основою демократичної системи і має вирішальне значення для підтримки верховенства права та забезпечення справедливого і неупередженого правосуддя. Записи, оприлюднені НАБУ, викрили корупцію на високому рівні в судовій системі. Незважаючи на обурення громадськості та кримінальні розслідування, Вища рада правосуддя одноголосно відмовилася звільнити цих суддів, що викликає занепокоєння щодо незалежності та підзвітності судової влади.

По-друге, дії проросійських депутатів Верховної Ради, які ініціювали подання до Конституційного Суду, вказують на потенційну вразливість антикорупційної архітектури України.

По-третє, це, звісно, сама стратегічна корупція та політичний вплив з боку росії. Проникнення корупції та проросійського впливу в політичні процеси може підірвати антикорупційні зусилля. Імовірне фінансування та вплив на українських політиків з боку росії, а також участь російських спецслужб викликають занепокоєння щодо вразливості політичних систем та потенційної компрометації демократичних інститутів.

Для усунення цих прогалин вкрай важливо посилити антикорупційні зусилля та інституції в Україні. Це може включати:

- реформи, спрямовані на посилення незалежності, підзвітності та прозорості судової системи, включаючи звільнення корумпованих суддів та посилення механізмів нагляду за призначенням суддів;

- зміцнення правової бази для антикорупційних заходів, забезпечення її всеосяжності, відповідності міжнародним стандартам та спроможності ефективно переслідувати корупційні дії;
- забезпечення незалежності та ефективності антикорупційних органів, таких як НАБУ та НАЗК, шляхом надання їм належних ресурсів, захисту від політичного втручання та механізмів громадського контролю;
- посилення співпраці та координації між правоохоронними органами, судовою системою, громадянським суспільством та міжнародними партнерами для спільної боротьби з корупцією;
- сприяння розвитку культури доброчесності, прозорості та підзвітності на всіх рівнях влади, в тому числі через освіту, інформаційні кампанії та просування етичних стандартів;
- впровадження надійних кодексів поведінки та етики для суддів, а також механізмів моніторингу та забезпечення їх дотримання може сприяти підвищенню підзвітності в судовій системі;
- забезпечення незалежності суддів, включаючи захист суддів від зовнішнього тиску, політичного втручання та погроз. Забезпечення належних заходів безпеки та захисту суддів, які викривають корупцію, може сприяти створенню сприятливого середовища для викриття корупції.

Іншою очевидною прогалиною є вплив проросійських партій, таких як "Опозиційна платформа - За життя", що свідчить про вразливість політичного ландшафту. Питання про приналежність до політичних партій в Україні висвітлює вплив проросійських наративів та зовнішній вплив на політичну ситуацію в Україні. Упроросійських представників у Верховній Раді України у спробах підірвати антикорупційну архітектуру України викликає занепокоєння щодо їхніх мотивів. Атакуючи антикорупційні заходи та інституції, ці представники можуть прагнути послабити зв'язки України із західними партнерами, для яких боротьба з корупцією є пріоритетною умовою співпраці та підтримки.

Окрім цього, це може мати ширшу мету - перешкодити інтеграції України до євроатлантичних інституцій. Просуваючи наративи та підтримуючи політичні сили, які симпатизують російським інтересам, ці актори можуть намагатися перешкодити Україні на шляху до членства в Європейському Союзі та НАТО.

Також згадка про те, що росія можливо інвестувала мільярди доларів у створення мережі проросійських політиків та лідерів громадської думки, свідчить про систематичні зусилля, спрямовані на фінансову підтримку окремих осіб на різних рівнях української політики. Хоча конкретна ефективність цих зусиль є предметом дискусій, вони вказують на стратегічну спробу культивувати політичні сили, які відповідають російським інтересам і наративам, та являють собою загрозу для національної безпеки та демократичних інституцій.

Для подолання впливу партійної приналежності та наративів, що відповідають російським інтересам, важливо захищати цілісність та незалежності демократичних інститутів, в особливості органів законодавчої, судової та виконавчої влади. Прозорі та підзвітні політичні процеси, включаючи правила фінансування виборчих кампаній, є важливим задля запобігання неправомірному впливу фінансових ресурсів на політику.

Окрім цього, продовження співпраці та підтримка з боку західних партнерів України в таких сферах, як боротьба з корупцією, розвиток ЗМІ та інституційна розбудова, може допомогти у протидії зовнішньому впливу та зміцненні демократичних процесів.

До 24 лютого 2022 року Україна стикалася зі значними викликами національній безпеці, що в першу чергу були пов'язані з конфліктом на сході України та дестабілізаційними діями Росії. Проросійські сили в Україні можуть використовувати вразливі місця в системі безпеки та розвідки для просування своїх цілей і підриву стабільності в Україні.

Можливе фінансування та вплив з боку росії, підкреслює потенційні прогалини у збиранні розвідданих, контррозвідці та заходах національної безпеки. Виявлення та пом'якшення іноземного втручання вимагає потужних

розвідувальних можливостей, ефективних контрзаходів та проактивних зусиль для захисту від проникнення та маніпуляцій.

Тісна співпраця та обмін інформацією між українськими органами безпеки і розвідки та західними колегами мають вирішальне значення. Україна покладається на розвідувальну співпрацю зі своїми західними партнерами для покращення обізнаності щодо ситуації, виявлення потенційних загроз та протидії іноземному втручання. Спільні зусилля допомагають зміцнити безпекову інфраструктуру України та підвищити її здатність реагувати на виклики, що змінюються.

Цифрова сфера стала полем битви за вплив і підривною діяльністю. Україна може стикатися з кіберзагрозами з боку росії або інших країн. Посилення заходів кібербезпеки, розширення можливостей для виявлення та пом'якшення наслідків кібератак, а також співпраця з міжнародними партнерами для протидії кіберзагрозам є важливими компонентами стратегії безпеки України.

Зараз ми бачимо, що захист критичної інфраструктури, зокрема енергетичних мереж, систем зв'язку та транспорту, має важливе значення для стабільності та стійкості України. Проросійські актори або безпосередньо росія може використовувати вразливості в цих сферах для підриву безпеки України. Забезпечення надійних протоколів безпеки, інвестиції в передові технології та розробка планів дій на випадок потенційних збоїв є необхідними кроками для зменшення ризиків.

Отже, на розхитування демократії в Україні вплинули різні внутрішні чинники, зокрема функціонування проросійських медіа, недостатня медіаграмотність, корупція в судовій системі, діяльність проросійських політичних сил, а також потенційні прогалини в розвідці та заходах національної безпеки. Для вирішення цих проблем і зміцнення демократії важливі такі кроки як підвищення медіаграмотності та підтримка незалежної журналістики, реформи, спрямовані на посилення незалежності та прозорості судової системи, зміцнення антикорупційних заходів та інституцій, захист цілісності

демократичних інститутів і сприяння прозорим політичним процесам. Співпраця та підтримка з боку західних партнерів, а також сильні розвідувальні можливості, ефективні заходи протидії іноземному втручання та заходи кібербезпеки мають вирішальне значення для стабільності та стійкості України.

3.2 Рекомендації щодо запобігання стратегічній корупції

Часто заходи для укріплення демократії є тими ж самими заходами, які впроваджуються для боротьби з корупцією, окрім цього заходи для боротьби зі стратегічною корупцією перекликаються з інструментами, що використовуються для боротьби з корупцією загалом. Тому цей підрозділ доповнює попередній та пропонує загальний погляд на запобігання корупції (в першу чергу, стратегічній).

Отже, першим важливим кроком є комплексне та ефективне антикорупційне законодавство та механізми. Це передбачає розробку законів, які охоплюють усі форми корупції, включаючи стратегічну корупцію, та забезпечення їх достатніми положеннями для вирішення нових викликів. Вкрай важливо створити надійні антикорупційні інституції та органи з достатніми ресурсами, незалежністю та повноваженнями. Україна має антикорупційне законодавство та розбудовану антикорупційну систему, проте важливо розширити його, а також, можливо, створити нові напрямки роботи для антикорупційних органів, що будуть включати запобігання та боротьбу зі стратегічною корупцією.

Для цього, звісно, необхідно посилити органи, відповідальні за запобігання корупції або за розслідування корупційних злочинів, забезпечити їх спеціалізованою підготовкою, ресурсами та технічною підтримкою для ефективної боротьби з корупцією на всіх рівнях.

Як було сказано раніше, важливо забезпечити незалежність і доброчесність антикорупційних органів, захищаючи їх від політичного втручання, забезпечуючи прозорість кадрових призначень і сприяючи розвитку культури підзвітності та доброчесності.

Іншим важливим кроком є підвищення прозорості та підзвітності в державному та приватному секторах. Заохочувати прозорість у діяльності уряду, державних закупівлях та корпоративній діяльності. Впроваджувати такі заходи, як ініціативи щодо відкритих даних, розкриття інформації про активи та інтереси державних службовців, а також закони про доступ до публічної інформації. Зобов'язати політиків, державних службовців та юридичні особи розкривати свої фінансові інтереси, активи та зобов'язання. Посилити механізми моніторингу та перевірки цих декларацій для запобігання незаконному збагаченню та конфлікту інтересів.

Також необхідно запровадити суворі правила щодо політичних пожертв, внесків та фінансування виборчих кампаній для запобігання неправомірному впливу. Встановити вимоги щодо прозорості для політичних партій та кандидатів, включаючи розкриття джерел фінансування та лімітів витрат. Україна має інструменти для фінансового моніторингу та моніторингу життя державних службовців, проте важливо підтримувати ці механізми та забезпечувати їхню ефективну роботу.

Важливим для нас є регулювання лобістської діяльності. Необхідно створити прозорі та підзвітні рамки для регулювання лобіювання, гарантуючи, що воно здійснюється етично та не підриває демократичний процес прийняття рішень.

Необхідно посилити незалежність та доброчесність суддів, захистити судову владу від політичного втручання та неправомірного впливу. Встановити гарантії того, що судді можуть приймати неупереджені рішення на основі верховенства права та без страху перед впливом на них. Як було сказано раніше, це має включати в себе прозорі процедури призначення та просування суддів по службі, що ґрунтуються на їхніх заслугах; ретельні перевірки для виявлення будь-яких конфліктів інтересів або зв'язків з корупційними практиками; дотримання етичних кодексів поведінки суддів, що визначають очікувані стандарти поведінки та доброчесності. Забезпечити належне навчання та

підтримку суддів з метою сприяння етичній поведінці та протидії корупційним практикам.

Важливо посилити фінансове регулювання та заходи з протидії відмиванню грошей. Для цього необхідно удосконалити нормативно-правову базу для запобігання відмиванню грошей, незаконним фінансовим потокам та зловживанню офшорними структурами, а також запровадити ефективні механізми контролю та нагляду за фінансовими установами, включаючи вимоги до звітності, належну перевірку клієнтів та моніторинг транзакцій. Корисною буде співпраця з іншими країнами та міжнародними організаціями для обміну інформацією, розвідувальними даними та передовим досвідом у боротьбі з відмиванням грошей та незаконною фінансовою діяльністю. Поглиблювати співпрацю шляхом обміну фінансовою розвідкою, проведення спільних розслідувань, а також заморожування та повернення активів.

Іншим кроком є посилення кібербезпеки та захисту інформації. Необхідно розробити комплексні стратегії та механізми кібербезпеки для захисту критично важливої інфраструктури, державних систем та демократичних процесів від кіберзагроз. Впроваджуйте такі заходи, як надійне шифрування, регулярні оцінки безпеки та плани реагування на інциденти. Також корисною буде співпраця між державними установами, приватним сектором, організаціями громадянського суспільства та міжнародними партнерами з метою обміну інформацією, досвідом та найкращими практиками у сфері протидії корупції з використанням кібертехнологій. Сприяти створенню платформ для обміну інформацією та проведенню спільних навчань для протидії спільним кіберзагрозам.

Окрім цього, важливо протидіяти дезінформаційним кампаніям: розробляти стратегії боротьби з дезінформацією, яка має на меті маніпулювання громадською думкою та вплив на демократичні процеси, а також сприяти розвитку медіаграмотності та навичок критичного мислення, щоб допомогти громадянам виявляти дезінформацію та ефективно реагувати на неї.

Важливо також сприяти свободі ЗМІ та журналістським розслідуванням, захищати свободу преси, гарантуючи, що журналісти можуть працювати без страху переслідувань, залякувань чи цензури. Приймати закони та нормативні акти, які сприяють плюралізму, незалежності та етичним стандартам ЗМІ. Необхідно підтримувати журналістські розслідування, надавати ресурси та захист журналістам-розслідувачам, щоб вони могли викривати корупцію та повідомляти про неї. Створити механізми для полегшення доступу до інформації та захисту викривачів, які викривають корупцію.

Іншим важливим моментом є підвищення обізнаності та громадянської активності. Для цього можна розробляти освітні програми та кампанії для підвищення обізнаності громадськості про ризики та наслідки стратегічної корупції, пропагувати культуру доброчесності та етичної поведінки, підкреслюючи важливість ролі громадян у запобіганні та боротьбі з корупцією. Також варто сприяти активній участі в демократичних процесах, надаючи громадянам можливість вимагати підзвітності від політиків та державних службовців. Створити канали для зворотного зв'язку з громадянами, їхніх скарг та повідомлень про корупційні дії. Підтримувати організації громадянського суспільства, які сприяють прозорості, підзвітності та належному врядуванню.

Також необхідно сприяти впровадженню етичних стандартів у державному та приватному секторах заохочувати організації до прийняття та дотримання чітких кодексів поведінки, які визначають очікувану етичну поведінку та доброчесність, проводити навчання та надавати працівникам рекомендації щодо етичного прийняття рішень та інформування про корупційні практики. Важливо впроваджувати надійний внутрішній контроль, заохочувати бізнес до створення механізмів внутрішнього контролю для запобігання корупції та неправомірному впливу. Це включає такі заходи, як захист викривачів, регулярний аудит та суворе дотримання антикорупційної політики.

Останнім пунктом є посилення міжнародної співпраці та санкцій. Для цього потрібно співпрацювати з іншими країнами для виявлення та запровадження цільових санкцій проти фізичних та юридичних осіб, причетних

до стратегічної корупції. Забезпечити ефективну імплементацію та застосування цих санкцій для стримування корумпованих суб'єктів. Окрім цього необхідно посилити співпрацю між країнами та міжнародними організаціями, щоб запобігти використанню корумпованими суб'єктами лазівок та транскордонній корупції. Обмінюватися інформацією про корупційні практики, підтримувати зусилля з повернення активів і ліквідувати прогалини в законодавстві, які сприяють процвітанню корупції.

Ці рекомендації мають бути адаптовані до конкретного контексту та викликів, з якими стикається кожна країна. Для ефективного запобігання та протидії стратегічній корупції необхідно застосовувати багатогранний і цілісний підхід.

Отже, запобігання стратегічній корупції вимагає комплексного та багатогранного підходу, який перетинається із заходами щодо боротьби з корупцією в цілому. Основні рекомендації включають розробку всеосяжного антикорупційного законодавства, яке буде включати в себе питання стратегічної корупції, створення надійних і незалежних антикорупційних інституцій, підвищення прозорості та підзвітності в державному і приватному секторах, регулювання лобістської діяльності, зміцнення незалежності та доброчесності судової влади, вдосконалення фінансового регулювання та заходів з протидії відмиванню грошей, посилення кібербезпеки та захисту інформації, протидію дезінформаційним кампаніям, просування свободи ЗМІ та журналістських розслідувань, підвищення рівня обізнаності та громадянської активності, впровадження етичних стандартів у державному і приватному секторах, а також посилення міжнародної співпраці та посилення санкцій. Ці рекомендації мають бути адаптовані до конкретного контексту та викликів кожної країни, а для ефективного запобігання та боротьби зі стратегічною корупцією необхідний цілісний підхід.

ВИСНОВКИ

Ми можемо зробити декілька висновків, спираючись на це дослідження та завдання, що були поставлені перед ним.

По-перше, поняття корупції є багатограним і може бути визначене по-різному, залежно від контексту та перспективи. Різні автори, словники, міжнародні організації пропонують різні визначення, але всі вони обертаються навколо ідеї відхилення від загальноприйнятих норм і використання державної посади або довіреної влади для особистої вигоди. Корупцію можна класифікувати на різні типи, включаючи дрібну, велику, систематичну, адміністративну, транснаціональну, стратегічну та політичну корупцію. Ці категорії підкреслюють різні масштаби та методи, за допомогою яких може проявлятися корупція, від зловживань на низькому рівні з боку державних службовців до маніпулювання державними функціями на високому рівні.

По-друге, демократія є складною та багатогранною концепцією, яка пройшла довгу еволюцію від давніх філософів до сучасних науковців. Важливо визнати, що демократія - це не лише періодичні вибори, а й система управління, що ґрунтується на волі та згоді тих, ким керують, з інституціями, підзвітними всім громадянам, відданістю верховенству права та повагою до прав людини. Загалом, демократія слугує практичним механізмом самокорекції та прогресу, що дозволяє прагнути до більш справедливого суспільства і досягти довгострокової стабільності та процвітання.

Незважаючи на те, що Україна не класифікується як чиста демократія за деякими рейтингами, її можна вважати демократичною країною, виходячи з кількох ключових факторів. Проведення регулярних, вільних і чесних виборів із залученням спостерігачів, визнання верховенства права, просування та захист прав людини через міжнародні договори та внутрішнє законодавство, активний сектор громадянського суспільства, багатопартійна політична система та цивільний контроль над збройними силами - все це сприяє демократичності України. Не дивлячись на те, що існують виклики і є можливості для

вдосконалення, ці фактори демонструють наявність демократичних елементів в українському уряді та суспільстві.

По-третє, авторитарні режими характеризуються концентрацією влади, обмеженням політичних свобод, придушенням інакомислення, відсутністю демократичних інститутів, культивуванням культу особи, контролем над економікою та дискримінаційними практиками. Застосовуючи ці характеристики до росії, її можна вважати авторитарною державою через значну концентрацію влади під керівництвом однієї людини, обмеження політичних свобод, придушення інакомислення, відсутність демократичних інститутів, культ особи, державний контроль над економікою та дискримінаційні практики щодо груп меншин, таких як ЛГБТК+ спільнота.

По-четверте, корупція стала важливим інструментом авторитарних режимів, зокрема росії, для розхитування демократії в інших країнах. Використання корупції як механізму впливу та інструменту національної стратегії має назву стратегічної корупції і набуває все більшої поширеності. Авторитарні держави використовують вразливі місця демократичних для проникнення в інституції та маніпулювання політичними процесами. Тактики, що використовуються, включає в себе «обертові двері» між посадовцями державного та приватного секторів, незаконне політичне фінансування та відмивання грошей. Вони розхитують обороноздатність, ставлять під загрозу політичну стабільність і підривають обороноздатність інших країн.

По-п'яте, використання Росією корупції для розхитування демократії в Україні є багатогранною стратегією, яка включає в себе вплив на українських політиків, просування проросійських наративів через ЗМІ, підлив антикорупційних інституцій та фінансування іноземних політиків, які симпатизують інтересам росії. Приклад діяльності В. Медведчука в Україні, представника проросійської партії, який працював в інтересах росії, ілюструє загрозу впливу на внутрішню політику України. Більше того, поширення проросійських пропагандистських наративів і фінансування політиків у Європі

та США у поєднанні з використанням експорту газу як геополітичного інструменту підкреслюють масштаби російської кампанії впливу.

По-шосте, на розхитування демократії в Україні вплинули різні внутрішні чинники, зокрема функціонування проросійських медіа, недостатня медіаграмотність, корупція в судовій системі, діяльність проросійських політичних сил, а також потенційні прогалини в розвідці та заходах національної безпеки. Для вирішення цих проблем і зміцнення демократії важливі такі кроки як підвищення медіаграмотності та підтримка незалежної журналістики, реформи, спрямовані на посилення незалежності та прозорості судової системи, зміцнення антикорупційних заходів та інституцій, захист цілісності демократичних інститутів і сприяння прозорим політичним процесам. Співпраця та підтримка з боку західних партнерів, а також сильні розвідувальні можливості, ефективні заходи протидії іноземному втручанню та заходи кібербезпеки мають вирішальне значення для стабільності та стійкості України.

По-сьоме, запобігання стратегічній корупції вимагає комплексного та багатогранного підходу, який перетинається із заходами щодо боротьби з корупцією в цілому. Основні рекомендації включають розробку всеосяжного антикорупційного законодавства, яке буде включати в себе питання стратегічної корупції, створення надійних і незалежних антикорупційних інституцій, підвищення прозорості та підзвітності в державному і приватному секторах, регулювання лобістської діяльності, зміцнення незалежності та доброчесності судової влади, вдосконалення фінансового регулювання та заходів з протидії відмиванню грошей, посилення кібербезпеки та захисту інформації, протидію дезінформаційним кампаніям, просування свободи ЗМІ та журналістських розслідувань, підвищення рівня обізнаності та громадянської активності, впровадження етичних стандартів у державному і приватному секторах, а також посилення міжнародної співпраці та посилення санкцій. Ці рекомендації мають бути адаптовані до конкретного контексту та викликів кожної країни, а для ефективного запобігання та боротьби зі стратегічною корупцією необхідний цілісний підхід.

СПИСОК ИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. «З 2014 року РФ витратила мільярди доларів на держпереворот в Україні, проте кошти осіли у кишнях» – Христо Грозев [Електронний ресурс] // Букви. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://bykvu.com/ua/bukvy/z-2014-roku-rf-vytratyly-miliardy-dolariv-na-derzhperevorot-v-ukrainy-prote-koshty-osily-u-kysheniakh-khrysto-hroziev/>.
2. Арістотель А. Політика / Арістотель Арістотель. – Київ: Основи, 2000. – 239 с.
3. Виборчий кодекс України. Редакція від 31.03.2023 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>.
4. Гомза І. А. Мультсекторальна класифікація авторитарних режимів / Іван Анатольйович Гомза // Наукові записки. Політичні науки / Іван Анатольйович Гомза., 2014. – С. 10–16.
5. Демократія: від теорії до практики. Підручник курсу [Електронний ресурс] // IFES – Режим доступу до ресурсу: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/IFES-Ukraine-Democracy-from-Theory-to-Practice-Course-Reader-v1-2018-08-29-Ukr.pdf>.
6. Демократія: від теорії до практики. Підручник курсу [Електронний ресурс] // IFES – Режим доступу до ресурсу: <https://law.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/02/IFES-Ukraine-Democracy-from-Theory-to-Practice-Course-Reader-v1-2018-08-29-Ukr.pdf>.
7. Європейська конвенція з прав людини [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 1950. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
8. Загальна декларація прав людини [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 1948. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

9. Закон України «Про запобігання корупції». Редакція від 28.05.2023 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
10. Конституція України. Редакція від 01.01.2020 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
11. Локк Д. Два трактати про правління / Джон Локк. – Київ: Наш формат, 2020. – 300 с.
12. Макіавеллі Н. Державець [Електронний ресурс] / Ніколло Макіавеллі // Фоліо. – 2007. – Режим доступу до ресурсу: https://shron1.chtyvo.org.ua/Machiavelli_Niccolo/Derzhavets.pdf
13. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 1973. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.
Конвенція про права дитини [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.
14. Най Дж. С. Корупція і політичний розвиток. Аналіз витрат і вигід / Джозеф С. Най // Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. Антологія. / Карл Дж. Фрідріх. – Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2021. – С. 208–232.
15. Нардепам Медведчуку та Козаку оголошено про підозру за державну зраду [Електронний ресурс] // Служба Безпеки України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://ssu.gov.ua/novyny/nardepam-medvedchuku-ta-kozaku-oholosheno-pro-pidozru-za-derzhavnu-zradu>.
16. Нардепу Медведчуку оголошено нову підозру про державну зраду та сприяння тероризму [Електронний ресурс] // Служба Безпеки України. – 2021. – Режим доступу до ресурсу: <https://ssu.gov.ua/novyny/nardepu-medvedchuku-oholosheno-novu-pidozru-pro-derzhavnu-zradu-ta-spryiannia-teroryzmu>.

- 17.Платон. Держава. Книга восьма [Електронний ресурс] // Ізборнік. – 2000. – Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/plato/plat08.htm>.
- 18.Снайдер Т. Про тиранію: двадцять уроків двадцятого століття / Тімоті Снайдер. – Житомир: Видавництво, 2017. – 128 с.
- 19.Токвіль А. Про демократію в амереці [Електронний ресурс] / Алексіс де Токвіль // Ізборнік. – 1999. – Режим доступу до ресурсу: <http://litopys.org.ua/tocq/toc.htm>.
- 20.Філп М. Концептуалізація політичної корупції / Марк Філп // Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. Антологія. / Карл Дж. Фрідріх. – Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2021. – С. 38–59.
- 21.Фрідріх К. Й. Концепція корупції в історичні перспективі / Карл Дж. Фрідріх // Дослідження корупції: теоретичні та концептуальні засади. Антологія. / Карл Дж. Фрідріх. – Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2021. – С. 26–37.
- 22.Ященко Л. Друзі Кремля: проросійські партії в Європі та їх небезпека для України [Електронний ресурс] / Лілія Ященко // Факти. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://fakty.com.ua/ua/svit/20181011-druzi-kremlya-prorosijski-partiyi-v-yevropi-ta-yih-nebezpeka-dlya-ukrayiny/>.
- 23.Ященко Л. Чи існує штраф за подвійне громадянство та проплачена агресія Угорщини [Електронний ресурс] / Лілія Ященко // Факти. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20181002-chy-isnuye-shtraf-za-podviyne-gromadyanstvo-ta-proplachena-agresiya-ugorshhyny/>.
- 24.Authoritarian Rule Challenging Democracy as Dominant Global Model [Електронний ресурс] // Freedom House. – 2022. – Режим доступу до ресурсу: <https://freedomhouse.org/article/new-report-authoritarian-rule-challenging-democracy-dominant-global-model>.
- 25.Benner T. An Era of Authoritarian Influence? How Democracies Should Respond [Електронний ресурс] / Thorsten Benner // Foreign Affairs. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2017-09-15/era-authoritarian-influence>.

26. Coglianese C. Democracy and Its Critics [Электронный ресурс] / Cary Coglianese // University of Pennsylvania Carey Law School. – 1990. – Режим доступа до ресурсу: https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2245&context=faculty_scholarship.
27. Convention against Corruption – New York: United Nations, 2004. – 56 с.
28. Corruption [Электронный ресурс] // Oxford Learner's dictionary – Режим доступа до ресурсу: https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/corruption.
29. Corruption Definition & mEANING [Электронный ресурс] // Merriam-Webster Dictionary – Режим доступа до ресурсу: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/corruption>.
30. Democracy [Электронный ресурс] // United Nations – Режим доступа до ресурсу: <https://www.un.org/en/global-issues/democracy>.
31. European Democracy Action Plan [Электронный ресурс] // European Commission – Режим доступа до ресурсу: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/new-push-european-democracy/european-democracy-action-plan_en.
32. Huss O. Strategic Corruption as a Threat to Security and the New Agenda for Anti-Corruption [Электронный ресурс] / O. Huss, J. Pozsgai-Alvarez // 2022 – Режим доступа до ресурсу: <https://www.corruptionjusticeandlegitimacy.org/post/strategic-corruption-as-a-threat-to-security-and-the-new-agenda-for-anti-corruption>.
33. Huther J. Anti-Corruption Policies and Programs. A Framework for Evaluation / J. Huther, A. Shah., 2000. – 20 с.
34. Levitsky S. Competitive authoritarianism: hybrid regimes after the Cold War / S. Levitsky, L. A. Way. – Cambridge: Cambridge University Press, 517.

35. Murray M. What is corruption? / M. Murray, P. Ritchie, H. Forden // Countering Corruption-enabled Transnational Crime. A Practice Note for Program Officers and Practitioners / M. Murray, P. Ritchie, H. Forden.. – С. 7–10.
36. Rouvelle M. R. Strategic Corruption Is a Security Threat [Электронный ресурс] / M. R. Rouvelle, C. Kowalewski // 49Security – Режим доступа до ресурсу: <https://fourninesecurity.de/2022/11/30/strategic-corruption-is-a-security-threat>.
37. Ryan M. Russia spent millions on secret global political campaign, U.S. intelligence finds [Электронный ресурс] / Missy Ryan // The Washington Post. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/09/13/united-states-russia-political-campaign/>.
38. The Global Expansion of Authoritarian Rule [Электронный ресурс] // Freedom House. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2022/global-expansion-authoritarian-rule>.
39. The Rise of Strategic Corruption. How States Weaponize Graft [Электронный ресурс] / P. Zelikow, E. Edelman, K. Harrison, C. W. Gventer // Foreign Affairs. – 2020. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-06-09/rise-strategic-corruption>.
40. Thucydides, Pericles' Funeral Oration [Электронный ресурс] – Режим доступа до ресурсу: <http://hrlibrary.umn.edu/education/thucydides.html>.
41. Ukraine [Электронный ресурс] // Freedom House – Режим доступа до ресурсу: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2023>.
42. Ukraine: How to Oppose Russia's Weaponization of Corruption [Электронный ресурс]. – 2022. – Режим доступа до ресурсу: <https://www.usip.org/publications/2022/06/ukraine-how-oppose-russias-weaponization-corruption>.

43. What is corruption? [Електронний ресурс] // Transparency International – Режим доступу до ресурсу: <https://www.transparency.org/en/what-is-corruption>.
44. Zhernakov M. It's time to start treating Ukraine's corrupt judiciary as a criminal syndicate [Електронний ресурс] / Mykhailo Zhernakov // Atlantic Council. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/its-time-to-start-treating-ukraines-corrupt-judiciary-as-a-criminal-syndicate/>.

АНОТАЦІЯ

Тема: «Використання корупційних практик режимом кремля для розхитування демократії в Україні»

Студентка: Ткаченко Ганна Костянтинівна

Рік навчання, факультет: 2 рік навчання, факультет соціальних наук і соціальних технологій

Науковий керівник: Кисельов Сергій Олегович, доцент кафедри політології, кандидат філософських наук

Рецензент:

Захищена “__” _____ 20__р.

Короткий зміст роботи

Робота складається зі вступу, трьох розділів, які у свою чергу поділяються на підрозділи, висновку, списку використаних джерел та літератури. Метою роботи є розкрити використання корупційних практик режимом кремля для розхитування демократії в Україні. У першому розділі викладені основні підходи філософів, науковців та міжнародних організацій до концептуалізації таких понять як корупція, демократія та авторитаризм, а також обґрунтовано чому Україну можна віднести до демократій, тоді як росію — до авторитарних країн. У другому розділі окреслені основні засоби впливу авторитарних режимів на демократії, основна увага приділена використанню корупції як інструменту національної стратегії (стратегічної корупції). Окрім цього, в другому розділі наведені приклади використання росією стратегічної корупції для впливу на політичну ситуацію в Україні, шляхом фінансування українських та іноземних політиків. У третьому розділі визначені внутрішні фактори, що сприяли розхитуванню демократії в Україні, а також запропоновані рекомендації щодо їх усунення, а також загальні рекомендації щодо запобігання стратегічній корупції.